T.C
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

VAN'DA KOYUN YETİŞTİRİCİLİĞİNİN GENEL YAPISI VE ÇİFTLİK FAALİYETLERİ

Ziraat Mühendisi Kenan GEZİCİ
ZOOTEKNİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Muğdat YERTÜRK

VAN-2018

T.C
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

VAN'DA KOYUN YETİŞTİRİCİLİĞİNİN GENEL YAPISI VE ÇİFTLİK FAALİYETLERİ

Ziraat Mühendisi Kenan GEZİCİ
ZOOTEKNİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Muğdat YERTÜRK

VAN-2018

T.C

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

VAN'DA KOYUN YETİŞTİRİCİLİĞİNİN GENEL YAPISI VE ÇİFTLİK FAALİYETLERİ

Ziraat Mühendisi Kenan GEZİCİ

ZOOTEKNİ ANABİLİM DALI

YÜKSEKLİSANS TEZİ

Jüri Başkanı

Üye Üye

TEZİN KABUL TARİHİ

……../……/2018

ÖNSÖZ

Van İl'inin koyun yetiştiriciliği bakımından en belirgin özelliği mera ve yayla kapasitesinin yeteri kadar kullanılamamasıdır. Koyunculuğun gelişimini olumsuz yönde etkileyen başlıca faktörler arasında kulanım açısından kolay ulaşılır olan meraların aşırı otlatma nedeniyle verimlerinin düşmesi gelmektedir. Koyunculuğun karlı yapılabilmesi için; meraların yeterli düzeyde olması, kaba yemin büyük bir kısmını temin edebilecek işlenebilir arazinin yanında yeterli kapasitede ağılların bulunmaması ve çobanların maliyetlerinin yüksekliği nedeniyle aile bireylerinin yardımına başvurulması, koyunlar ile ilgilenen aile fertlerinin koyunculuğu birincil iş olarak görmemeleri nedeniyle bilgi ve tecrübelerini artırma yoluna gitmemişlerdir. Oysa yapısı itibarıyla küçükbaş hayvancılığı, kırsal kesimin önemli gıda ve gelir kaynağı olma özelliğine sahiptir. Koyunun uyum ve üreme yeteneğinin yüksek, yem giderlerinin düşük, verime geçiş süresinin kısa, sermaye ve sabit yatırım giderlerinin düşük olması, dışa bağımlılığın azlığı ve ayrıca hayvancılık sektöründe cari açık baskısına karşı rekabetçi bir sektör olması gibi etmenlerden dolayı ülke açısından önemini daha da artırmaktadır.

İÇİNDEKİLER

KABUL ONAY…… II
ÖNSÖZ…… III
İÇİNDEKİLER…… IV
TEŞEKKÜR…… VII
SİMGELER VE KISALTMALAR…… VIII
ŞEKİLLER …… IX
TABLOLAR …… XI
1. GİRİŞ…… 1
2. KOYUNCULUKLA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER…… 4
2.1. Dünya'da Koyunculuk …… 4
2.2. Türkiye'de Koyunculuk …… 5
2.3. Van'da Koyunculuk …… 7
3. GEREÇ VE YÖNTEM…… 9
3.1. Gereç…… 9
3.2. Yöntem…… 10
4. BULGULAR …… 11
4.1. Bulgular…… 11
4.1.1. Van ilinde koyun yetiştiriciliği yapanların cinsiyet oranı…… 11
4.1.2. Van ili koyun yetiştiricilerinin yetiştirme birliğine üyelik durumları 11
4.1.3. Van ili koyun yetiştiricilerinin eğitim düzeyleri…… 12
4.1.4. Van ilinde bulunan koyun yetiştiricilerinin yaş aralığı…… 13
4.1.5. Van ili koyun yetiştiricilerinin yetiştiricilik tecrübeleri…… 14
4.1.6. Van ili koyun yetiştiricilerinin işini severek yapma durumu …… 14
4.1.7. Van ili koyun yetiştiricilerinin işletme büyüklükleri…… 15
4.1.8. Van ili koyun işletmelerinin başlangıçtaki koyun sayısı…… 16
4.1.9. Van ili koyun işletmelerinin ortalama çalışan sayısı …… 16
4.1.10. Van ili koyun işletmelerinin sahip olduğu koyun ırklar…… 17
4.1.11. Van ili koyun işletmelerinin çoban işgücü kullanım durumu…… 18
4.1.12. Van ilinde çoban maliyetleri…… 18
4.1.13. Van ilinde aile fertlerinin koyun yetiştiriciliğine katkı düzeyleri…… 19

4.1.14. Van ilinde aile bireylerinin koyun yetiştiriciliğe ilgisizliğinin nedenleri 19
4.1.15. Van ili işletme sahiplerinin koyunculuğa başlama nedenleri ……....… 20
4.1.16. Van ilinde ağıl tipileri ……...……...…… 21
4.1.17. Van ili koyun ağıllarının özellikleri……...….. 21
4.1.18. Van ilinde koyun ağıllarının yaşı ……...……. 22
4.1.19. Van ilinde koyunculuk işletmelerinin kayıt tutuma durumu……..…..,.. 23
4.1.20. Van ilinde koyunculuk işletmelerinin damızlık temin yöntemi…….. 23
4.1.21. Van ilinde koyunculuk işletmelerinin çoban köpeği mevcudiyeti…...… 24
4.1.22. Van ilinde koyunculuk işletmelerinin gübre değerlendirme şekli…….... 24
4.1.23. Van ilinde koyunculuk işletmelerinin mera kullanım durumu…….…... 25
4.1.24. Van ilinde koyunculuk işletmelerinin mera kullanım süreleri…….…..... 25
4.1.25. Van ilinde koyunculuk işletmelerinin yayla kullanımı……...……...….. 26
4.1.26. Van ilinde koyunculuk işletmelerinin yayla kullanımı engelleyen etmenler……..……...…... 26
4.1.27. Van ilinde koyunculuk işletmelerinin destek alıp almama durumları….. 27
4.1.28. Van ili koyunculuk işletme sahiplerinin koyunculuk dışında gerçekleştirdikleri faaliyetler……...……...……..… 28
4.1.29. Van ili koyunculuk işletme sahipleri için koyunculuğun öncelik durumu…….……...…….…. 29
4.1.30. Van ilinde koyunculuk işletmelerinin sütü değerlendirme şekli…….. 29
4.1.31. Van ilinde koyunculuk işletmelerinin yapağıyı değerlendirme şekli…. 30
4.1.32. Van ilinde koyunculuk yapan işletmelerin gelirlerindeki değişimler… 31
4.1.33. Van ilinde koyunculuk yapan işletmelerin veteriner hekim hizmeti alıp almadığı……..…….……. 31
4.1.34. Koyun yetiştiriciliğinde sağlık giderleri……...…… 32
4.1.35. Geçmişe göre koyun hastalıklarının değişimi…….……. 32
4.1.36. Van ilinde koyunculuk yapan işletmelerin yıllık koyun zayiatı……... 33
4.1.37. Van ilinde üretilen koyun yetiştiriciliği ürünlerinin arz talep durumu…. 34
4.1.38. Van ilinde koyunculuk yapan işletme sahiplerinin mesleki bilgiyi edinme kaynakları…..……...……..….. 35
4.1.39. Van ilinde koyunculuk yapan işletme sahiplerinin koyunculuk yapma.. nedenleri……...…… 35

4.1.40. Van ili işletme sahiplerinin yemi temin şekilleri……. 36
4.1.41. Van ili işletme sahiplerinin yetiştirici birliklerinden istifade durumu…. 36
4.1.42. Van'da koyun işletmelerinin en yüksek harcama kalemi…… 37
4.1.43. Van ilinde koyunculuk işletmelerinin ürünlerini pazarlama yöntemleri . 38
4.1.44. Anket yapılan işletmelerde satılamayan ürünleri değerlendirme yöntemi…… 38
4.1.45. Koyunculuk faaliyetlerinin ailenin giderlerini karşılama düzeyi……. 39
4.1.46. Van ilinde koyun mevcudunda sayısal değişim…….. 40
4.1.47. Van ilinde koyunculuk işletme sahiplerinin koyunun geleceğine bakışı ve düşünceleri……... 40
4.1.48. Van ilinde bulunan koyunculuk işletmelerinin barınak özellikleri…… 41
4.1.49. Van ilinde bulunan koyunculuk işletmelerinin damızlık temin şekli…. 44
5. TARTIŞMA VE SONUÇ……. 46
ÖZET……. 61
SUMMARY……. 62
KAYNAKÇA…….. 63
ÖZGEÇMİŞ…… 68
EKLER…… 69
Ek 1. Anket…….. 69
Ek 2. Etik Kurul Onay Belgesi…….. 71
Ek 3. Orijinallik Raporu……. 72

TEŞEKKÜR

Başta Yüksek Lisans öğrenimim boyunca, göstermiş olduğu yakın ilgiden dolayı danışmanım olan Sayın Doç. Dr. Muğdat YERTÜRK'e ve bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Veteriner Fakültesi Zootekni Anabilim Dalı'ndaki hocalarım Sayın Prof. Dr. Mürsel KÜÇÜK'e, Sayın Prof. Dr. Orhan YILMAZ'a, Sayın Yrd. Doç. Dr. Bahattin ÇAK'a ve sevgili eşime ve aileme teşekkürlerimi arz ederim.

SİMGELER VE KISALTMALAR

Simgeler	Açıklama
AB	: Avrupa Birliği
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
FAO	: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
HAYGEM	: Hayvancılık Genel Müdürlüğü
SPSS	: Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı

ŞEKİLLER

Şekil 1. 2005 yılı Dünya koyun yoğunluğu…… 4

Şekil 2. İşletme sahiplerinin eğitim durumu.……..…… 12

Şekil 3. İşletme sahiplerinin yaş aralığı……..…… 13

Şekil 4. İşletmelerin büyüklüğü…….……...…....…. 15

Şekil 5. İşletmede çalışan kişi sayısı (işletmenin sahibi dahil)……..……..….. 17

Şekil 6. Aile fertlerinin koyun yetiştiriciliğine ilgisizliğinin nedenleri ……..…..…. 20

Şekil 7. Van ilinde koyun ağıllarının yaşı ……..…...… 22

Şekil 8. İşletme sahiplerinin koyunculuk dışında geçinmek için yapmış olduğu faaliyetler……...……..…….... 28

Şekil 9. Sütü değerlendirme şekli……...…..……..…..…..... 30

Şekil 10. Yıllık koyun zayi oranı…….…...….… 33

Şekil 11. İşletmelerde üretilen ürünlerin satılabilme durumu.……..…….... 34

Şekil 12. İşletmede en çok yıl içinde harcama yapılan kalem……...……..... 37

Şekil 13. İşletme sahiplerinin giderlerini karşılama oranı…….…..…… 39

Şekil 14. İşletme sahiplerinin koyunun geleceğine bakışı ve düşünceleri ……..... 41

Şekil 15. Van ilinde bulunan koyun barınaklarının yıllara göre değişimi ……..…. 42

Şekil 16. Damızlık hayvan temininde tercih edilen yöntemler (ilçe oranları)…..… 45

TABLOLAR

Tablo 1. Van il sınırları içinde TÜİK 2017 verileri dikkate alınarak 13 ilçede yapılan anket oranları ……..…….....……. 9
Tablo 2. Anketlerin yapıldığı işletmelerde işletme sahiplerinin cinsiyet dağılımı. 11
Tablo 3. Anketlerin yapıldığı işletmelerde işletme sahiplerinin yetiştirme birliklerine üyelik durumu…….. 11
Tablo 4. Van'daki koyun işletme sahiplerinin eğitim durumu……..…..... 12
Tablo 5. Anketlerin yapıldığı işletmelerde işletme sahiplerinin yaş aralığı….…… 13
Tablo 6. İşletme sahiplerinin koyunculuk tecrübeleri……...…...……...…… 14
Tablo 7. Anket katılımcılarının koyunculuğu severek yapma oranı…..…..…..…. 14
Tablo 8. İşletmelerin büyüklüğü (koyun sayısı)…….…….…….…..... 15
Tablo 9. İşletmelerin başlangıçtaki koyun sayısı……...……...…....…. 16
Tablo 10. Van'daki koyunculuk işletmelerinde çalışan ortalama kişi sayısı…..…... 16
Tablo 11. Anket uygulamasının yapıldığı işletmelerin sahip olduğu koyun ırkları.. 17
Tablo 12. Anket uygulamasının yapıldığı işletmelerin çoban mevcudiyeti…...…... 18
Tablo 13. Çoban maliyetleri oranı……..……...…..…… 18
Tablo 14. İşletmelerde aile fertlerinin koyun yetiştiriciliğine katkısı……..…….…..... 19
Tablo 15. Aile fertlerinin koyun yetiştiriciliğine ilgisiz olmasının nedenleri…….…. 19
Tablo 16. İşletme sahiplerinin koyun yetiştiriciliğine başlama nedenleri……..... 20
Tablo 17. Anket uygulanan işletmelerin ağıl tipleri…….……..……... 21
Tablo 18. Ankete katılan işletmelerin ağıl özellikleri……..…...…..... 21
Tablo 19. Anket uygulamasının yapıldığı işletmelerdeki ağılların yaşı …..…..... 22
Tablo 20. Anket uygulamasının yapıldığı işletmelerde kayıt tutma durumu……..... 23
Tablo 21. İşletmede damızlık hayvan temininde tercih edilen yöntemler…..... 23
Tablo 22. Anket uygulanan işletmelerin çoban köpeği mevcudiyeti……..…..…. 24
Tablo 23. Anket uygulanan işletmelerin gübreyi değerlendirme şekli……...…. 24
Tablo 24. Ankete katılan işletmelerin mera kullanma durumu…….…….…..... 25
Tablo 25. Ankete katılan işletmelerin mera kullanım süreleri (ay)…….…..... 25
Tablo 26. Anket uygulanan işletmelerin yayla kullanımı…….....….... 26
Tablo 27. Anket uygulanan işletmelerin yayla kullanımı önündeki engeller……..... 26
Tablo 28. Anket uygulamasına katılan işletmelerin destek alıp almama durumları.. 27

Tablo 29. İşletme sahiplerinin koyunculuk dışında yaptığı diğer faaliyetler…..….. 28
Tablo 30. İşletme sahipleri için koyun yetiştiriciliğinin öncelik durumu…….……. 29
Tablo 31. Anket uygulamasına katılan işletmelerin sütü değerlendirme şekli…..… 29
Tablo 32. İşletmelerin yapağı değerlendirme şekli…….…….... 30
Tablo 33. Son 5 yıl içinde koyunculuk gelirlerindeki değişim……..…..... 31
Tablo 34. Ankete katılan işletmelerin veteriner hekim hizmeti alıp almadığı…….. 31
Tablo 35. Koyun yetiştiriciliğinde sağlık giderleri durumu…….…..... 32
Tablo 36. Geçmişe göre koyun hastalıklarının artma oranı…….…..…..…..... 32
Tablo 37. Anket uygulanan işletmelerde yıllık koyun zayiatı oranı……..…… 33
Tablo 38. İşletmelerin koyun yetiştiriciliği ürünlerini kolay satabilme durumu….. 34
Tablo 39. Anket uygulanan işletme sahiplerinin koyun yetiştiriciliği yaparken bilgiyi temin yolları……..……...…….. 35
Tablo 40. İşletme sahiplerinin koyun yetiştiriciliği yapma nedenleri…….....…. 35
Tablo 41. İşletmelerde yem temini şekli……..…….....….. 36
Tablo 42. Anket uygulanan işletmelerin yetiştirici birliklerinden istifade etme oranı……...……. 36
Tablo 43. Koyun yetiştiriciliği yaparken yıllık masraf göz önüne alındığında en çok harcama yapılan kalem……...…. 37
Tablo 44. Koyun yetiştiriciliği ürünlerini pazarlama yöntemleri……..... 38
Tablo 45. Koyun yetiştiriciliği yaparken satılamayan ürünleri değerlendirme yöntemi……..... 38
Tablo 46. Koyun yetiştiriciliğinin ailenin ihtiyaçlarını karşılama durumu …….. 39
Tablo 47. Van ili koyun işletmelerindeki koyun mevcudundaki değişim …… 40
Tablo 48. Van ilinde koyunculuk işletme sahiplerinin koyunun geleceğine bakışı ve düşünceleri……..….. 40
Tablo 49. Van ilinde bulunan küçükbaş hayvan barınaklarının yıllara göre değişimi……...……..…….. 42
Tablo 50. Damızlık hayvan temininde tercih edilen yöntemler (ilçe oranları)…….… 44

1. GİRİŞ

Koyunculuğun tarihi çok eski zamanlara uzanır. Koyun insanın ilk evcilleştirdiği hayvanlardan biridir. İnsanoğlu çok eski yıllardan beri hayvanlar ile etkileşim içinde iken önceleri hayvanları avlayarak eti ile karnını doyururken derilerinden giysiler yapmıştır. Bu durum hayvanları çevresinde bulundurarak yararlanma düşüncesini geliştirmiştir. Evcilleştirme ve evcil hayvan elde etme, insanlığın tarih boyunca başarı ile yapmış olduğu ve yaşamını sürdürme için öne çıkan bir gelişmedir. Yerleşik yaşama geçmeden öncelerine dayanan insanoğlu ile koyunun birlikteliği, zaman içinde insanın ihtiyaçlarına göre koyunu değişime uğratmıştır. Doğal ortamda koyunu avlayarak etinden yararlanırken, evcileştirdiği koyunu derisinden yününden ve sütünden yararlanma amacıyla çok yönlü olarak yetiştirmeye başlamıştır.

Hayvancılık sektörü, insanların beslenmesinde önemli bir yeri olan hayvansal ürünleri üreten bir sektör olmasının yanı sıra, istihdam sağlayan, katma değer oluşturarak ülke ekonomisine katkıda bulunan önemli bir tarımsal faaliyet alanıdır. Günümüzde insanların beslenmelerine gösterdikleri özen ve bilinç düzeyinin artmasıyla birlikte yeterli ve dengeli beslenme kavramları biraz daha ön plana çıkmaya başlamış, güvenli ve sağlıklı gıdalara olan talep giderek artmıştır. Bu anlamda, hayvansal ürünler ya da gıdalar içerdikleri protein ve bu proteini özel kılan amino asitler açısından vazgeçilmez ve diğer besin maddeleri ile ikame edilemez bir konumdadırlar (Baş Hozman ve Akçay, 2016).

Koyunculuk, et, süt, yün ve deri gibi ürünlerle dondurmadan tekstil sektörü ürünlerine kadar geniş bir çerçevede önem taşımaktadır. Hayvansal proteinin ucuz ve erişilebilir bir şekilde tedarik edilmesi ve toplumların dengeli ve yeterli beslenmeleri açısından bu sektör son derece önemlidir. Yeryüzünde insanoğlunun ilk geçim kaynaklarından biri olarak bilinen koyunculuk, tarih boyunca tarımsal ekonomideki yerini büyük bir ölçüde korumuş ve günümüzde de dünya çapında milyonlarca kişiye iş imkânı sağlamıştır. Koyunculuk özellikle gelişmekte olan ülkeler için önemlidir. Meradan en iyi şekilde yararlanabilen, merayı en iyi şekilde değerlendiren, yılın her döneminde merayı kullanabilen koyunculuk Türkiye'nin coğrafi yapısına da son derece uygundur (Şahin ve Yılmaz, 2008) .

Bakımının kolay olması ve insanlara birden çok ürün verebilmesi ile göçebe hayatı yaşayan ilk insan topluluklarıyla kolay hareket edebilir olması ile diğer hayvanlara göre daha fazla çoğalarak dünyanın hemen bütün ülkelerine yayılma şansına sahip olmuştur.

Az yeme kanaat eden, çok kere otlak ile yetinen, hastalıklara ve soğuğa dayanıklı hayvanlar olarak koyunlar az masrafla garantili üretim sağlama bakımından daima insanların ilgisini çekmiştir. Kendine özgü tat ve kokusu olan koyun sütü, ağır tadı nedeniyle içme sütü için uygun olmamaktadır. Kazein oranının yüksekliği nedeniyle peynir, yoğurt ve özellikle kazein üretiminde, yüksek yağ oranı nedeniyle de tereyağı üretiminde tercih edilmektedir (Yerlikaya ve Karagözlü, 2008).

Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, genel olarak zayıf çayır meralar ile nadas alanları, anız ve bitkisel üretime uygun olmayan yerleri değerlendirerek et, süt, yapağı, kıl, tiftik, deri gibi ürünlere dönüştüren bir faaliyettir. Türkiye'de doğal kaynakların özellikle çayır ve meraların koyun ve keçilere daha uygun oluşu ile kırsal kesimdeki ailelerin tüketim alışkanlıkları, küçükbaş hayvan yetiştiriciliği için uygun bir ortam meydana getirmiştir. Böylece koyunculuk küçük ölçekli ve düşük sermaye birikimine sahip işletmelere işgücünü değerlendirme olanağı da tanımaktadır (Şahin ve Yıldırım, 2002).

Koyun farklı şartlara kolayca uyum sağlayabilmekte, düşük kalitedeki meralardan yeterince faydalanabilmekte, az bir emek ile bakımı ve beslemesi yapılabilmekte (Paksoy ve Özçelik, 2008) ve üreticiler koyunculuk faaliyetini düşük bir sermaye ile yapabilmektedir (Semerci ve Çelik, 2016).

Koyunculuk faaliyeti tarım sektöründe çalışanlara ek istihdam olanağı sağlamakta olup koyunculuktan elde edilen ürünler insan beslenmesinde kullanılmasına ilave olarak giyim sektörü, ilaç ve kozmetik sanayi gibi alanlarda değerlendirilmektedir (Günaydın, 2009; Tamer, 2014).

Ülkemizin doğal yapısı ve çevresel koşullarına bakıldığında küçükbaş hayvancılık için çok elverişli olduğu göze çarpmaktadır. Küçükbaş hayvanlar genelde kısa boylu ve verimsiz meralar ile nadas, anız ve bitkisel üretime uygun olmayan alanları değerlendirerek et, süt, yapağı, kıl ve deri gibi ürünlere dönüştürebilme yeteneklerine sahiptirler

(Bilginturan ve Ayhan, 2009). Hayvancılık, dengeli ve sağlıklı beslenmede olduğu kadar, kırsal ve ekonomik kalkınmada da önemli işlevler yüklenmiştir (Aslan ve Ark., 2001).

Dünya'da taleplerin farklılaşması ile birlikte hayvansal üretim yapısının da değişimi kaçınılmaz olmuştur. Özellikle süt üretiminde sığırın, et üretiminde ise domuz ve tavuğun öne çıkması, tekstil hammaddesi olarak yapay elyafların kullanımının artması koyun yetiştiriciliğinden beklentilerin değişmesine neden olmuştur. Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de bu değişim genellikle koyunculuk faaliyetlerinin aleyhine olmuştur. Dünyada son 30 yıllık dönem içinde koyun varlığında büyük bir değişiklik görülmemiş (%1.5 artış) ancak Türkiye'de bu dönem içinde koyun varlığı yaklaşık %45 azalmıştır. Oysa koyun yetiştiriciliğinin ekonomik getirisi göreli olarak düşük olmakla beraber, etkin kaynak kullanımı nedeniyle, koyunculuk işletmeleri vazgeçilmez faaliyetlerden birisidir. (Koca, 2014).

Türkiye'de koyunculuk ağırlıklı olarak ekstansif üretim şeklinde yapılmasına karşın, üretilen ürünler küçük işletmelerin idamesi için vazgeçilmezdir. Koyun yetiştiriciliği tarımsal faaliyetler içinde son yıllarda sıkıntılı bir süreç yaşamış, koyun varlığı göz ardı edilemeyecek miktarda azalmıştır.

Van ili genelinde koyunculuk geniş bir alana yayılmasına karşın modern tekniklerle yapılmamakta, buna karşın halkın geçiminde önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle, Van'daki koyun yetiştiricilik faaliyetlerinin mevcut durumu, çevre illerin ekonomik sosyal problemlerinin çözüm bekleyen sorunlarının mevcut yapısının belirlenmesi için önem taşımaktadır. Dolayısıyla bu çalışma yoğun şekilde koyun yetiştiriciliğinin yapıldığı Van'da koyunculuğun temel yapısal özelliklerini, koyunculuk faaliyetlerinin düzeyini, ürün çıktılarının değerlendirilme yöntemlerini, üretim tekniklerini, pazar-piyasa olanaklarını, üreticilerin bilgi düzeylerini, koyunculuk işletmelerinin başlıca sorunlarını tespit etmek, belirlenen olumsuzlukların giderilmesi için çözüm önerilerinde bulunmak amacıyla planlanmıştır.

2.KOYUNCULUK İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

2.1. Dünya'da Koyunculuk

Küçükbaş hayvancılık az gelişmiş ülkelerde yoksul çiftçiler için önemli bir geçim kaynağıdır. Son 30 yılda dünyada keçi sayısı iki katına çıkarken, koyun varlığında önemli bir değişme olmamıştır. FAO 2014 verilerine göre dünyada toplam 1.179.438.307 baş koyun mevcudu vardır (Anonim, 2018e). Bu koyun varlığının %45`i (526 milyon baş) Asya kıtasında bulunmakta; bu kıtayı 325 milyon baş ile Afrika (%28), 130 milyon baş ile Avrupa (%11), 106 milyon baş ile Okyanusya (%9) ve 85 milyon baş ile Amerika (%7) kıtaları izlemektedir.

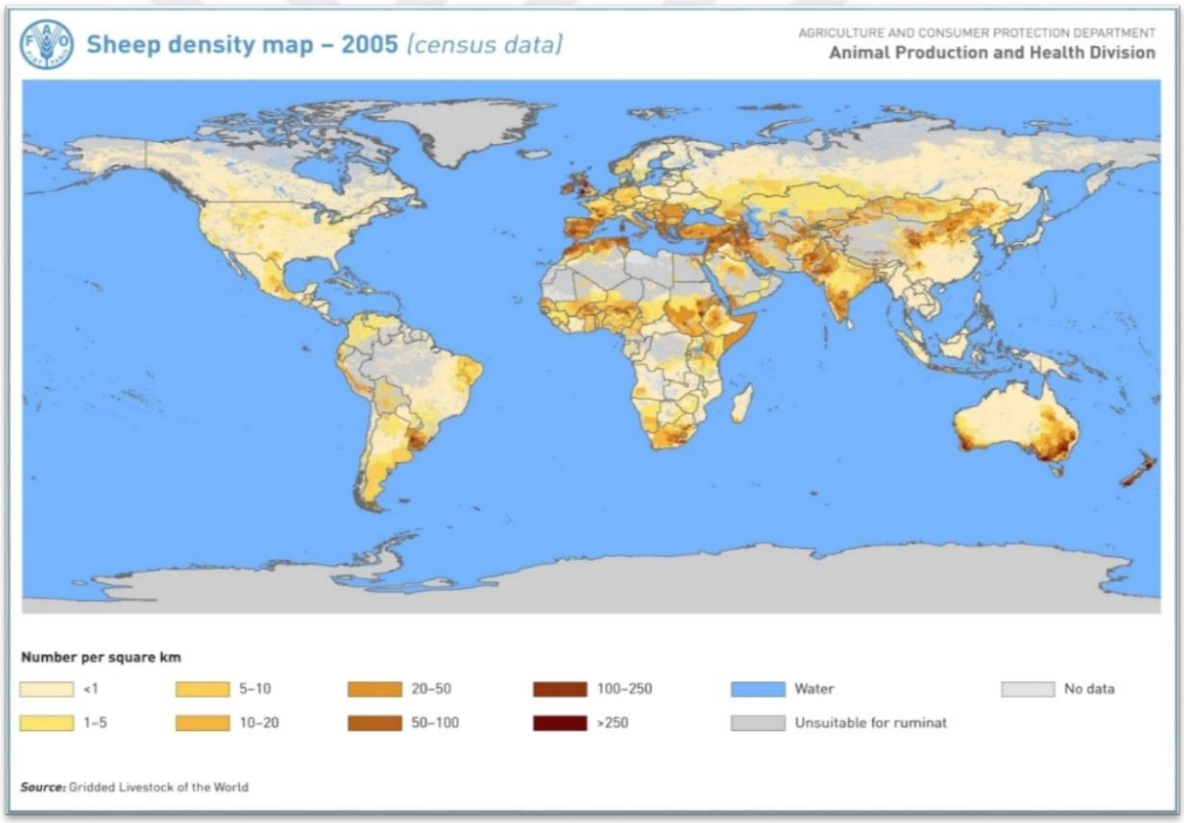

Şekil 1. 2005 yılı Dünya koyun yoğunluğu

Asya kıtası %59 ile en fazla keçiye sahip kıta konumunda olup; Asya'yı %35 ile Afrika, %4 ile Amerika, %2 ile Avrupa ve %0.4 ile Okyanusya kıtaları izlemektedir.

Çin 183 milyon baş keçi ile Dünya keçi varlığının %18`ine sahiptir. Çin`in ardından Hindistan ve Pakistan gelmekte; Türkiye 9,2 milyon keçi varlığı ile dünyada 22. sırada yer almaktadır. Dünya'da yılda yaklaşık 1 milyar koyun ve keçi kesilmekte ve 14 milyon ton et üretilmektedir. Koyun eti üretiminde Çin, Avustralya, Yeni Zelanda ve İngiltere önde gelen ülkelerdir. Koyun sütü üretiminde Türkiye yıllık 1,1 milyon ton süt ile Çin`den sonra 2. sırada yer almakta ve Dünya üretiminin %10`unu gerçekleştirmektedir (Anonim, 2018a).

2.2. Türkiye'de Koyunculuk

2017 yılı Hayvancılık Genel Müdürlüğü verilerine göre Türkiye'de yaklaşık 33.677.636 baş koyun bulunmaktadır. Bu koyunlardan 17.503.414 baş sağılmış ve 1.344.779 ton süt elde edilmiştir. Bu verilere göre koyun başına süt üretimi 2017 yılında 77 kg civarındadır. 2017 yılında kesilen 5.134.338 koyundan 100.058 ton et elde edilmiş ve koyun başına et üretimi yaklaşık 20 kg civarındadır. 2017 de üretilen koyun sütü aynı yıl üretilen toplam sütün yaklaşık %6,5 ini, üretilen koyun eti de aynı yıl üretilen toplam kırmızı etin yaklaşık %9 unu oluşturmuştur (Anonim 2018d).

Türkiye; doğal ve ekonomik koşulları, tarımsal yapısı, gelenekleri ile koyun ve keçi yetiştiriciliğinin yaygın olarak yapılmasına elverişli bir ülkedir (Kaymakçı ve Engindeniz, 2010).

Türkiye'de de Dünya'da olduğu gibi küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin özel bir yeri vardır. Çünkü koyun ve keçiler verimsiz meralarla nadas, anız ve bitkisel üretime uygun olmayan, başka türlerin yararlanamadığı alanları değerlendirerek et, süt, yapağı, kıl ve deri gibi ürünlere dönüştürülebilme yeteneğine sahiptirler (Kaymakçı, 2000).

Ülke çapında yaygın ve çok dağınık olan kırsal yerleşim yapısı, küçük üreticilerin ürün fiyatı belirlemede söz sahibi olmasını engellerken, pazar koşullarına direnemeyen üreticileri ürünlerini düşük fiyatla pazarlamak zorunda bırakmaktadır. Ayrıca, uzayan üretici tüketici zincirinde tüketici fiyatları çok yükselmesine rağmen, bu zincirdeki dağıtım payı büyük ölçüde aracılara kalmakta ve üreticinin eline ancak maliyetlerini karşılamaya yetecek çok düşük miktarlar geçmektedir. Bu nedenlerden dolayı Türkiye'de tarım ürünleri üreticilerinin mevcut yapı içerisinde; yenilikleri izleyebilecekleri, dayanışma içinde olabilecekleri ve haklarını koruyabilecekleri güçlü bir örgütlenmeyi gerekli kılmaktadır (Köroğlu, 2003).

Türkiye küçükbaş hayvan varlığı bakımından Dünya'da önde gelen ülkelerden biri olmasına rağmen hayvan başına sağlanan verim açısından beklentileri karşılamaktan uzaktır. Ancak ülkemizin çevreyle ilgili koşulları küçükbaş hayvancılığa uygundur (Karlı ve Çelik, 2003).

Türkiye küçükbaş yetiştiriciliği; büyük oranda düşük verimli yerli ırklardan oluşan, besleme koşulları ağırlıklı olarak otlatmaya dayalı ve sınırlı girdi ile üretimin hedeflendiği ekstansif bir yapıya sahiptir.

Sektörün bu özelliklerine; işletmelerin küçük ve cılız bir yapıya sahip olması, girdi temini, ürün pazarlama ve değerlendirme olanaklarının yetersizliği, buna bağlı olarak üreticinin pazar fiyatından düşük pay alması, üretimin büyük ölçüde geçimlik olarak yapılmasına sebep olmaktadır. Bütün bunlara rağmen koyun ve keçi yetiştiriciliği, Türkiye'de yapılabilecek en ucuz maliyetli hayvancılık faaliyetidir (Anonim, 2012).

Gıda ve Tarım Teşkilatı (FAO) verilerine göre, Avrupa Birliği ülkelerinde 2013 yılında en az koyun sayısı Lüksemburg'da (8.582 baş), en fazla koyun sayısı İngiltere'de (32.856.000) bulunmaktadır. Türkiye ise 27.425.233 baş koyun sayısına sahip bir ülke olarak Avrupa Birliği üyesi ülkeler ile karşılaştırıldığında, koyun sayısı bakımından İngiltere'den sonra ikinci sırada yer almaktadır (Anonim, 2018b).

Tarımda öncü ülkelerin genelinde hayvancılığın tarımsal üretim içerisindeki payı %50'nin üzerinde iken, Türkiye'de tarımsal üretim değerinin ancak %25-30'unu oluşturmaktadır (Yılmaz ve Köknaroğlu, 2007).

Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde gerekli standartların sağlanabilmesi için tarım ve hayvancılık sektörünün sorunlarının tespiti ve bu sorunlara kalıcı çözümler bulunması Türkiye'nin öncelikli konularından birini oluşturmaktadır (Köseman ve Şeker, 2015).

2.3. Van'da Koyunculuk

Türkiye'de hayvancılık denilince ilk akla gelen Doğu Anadolu Bölgesi'dir. 2016 yılı istatistik verilerine göre ülkemizde 30.983.933 adet koyun yetiştirilmektedir. Bunun 2,417.627 adedi Van ve ilçelerinde yetiştirilmektedir (Anonim, 2018c).

Hayvancılık sektörü, Van ilinin en önemli iktisadi sektörü olma potansiyeline sahiptir. İlin nüfusunun %48 i kırsal alanda yaşamaktadır. İlde 20 958 küçükbaş işletmesi bulunmaktadır. Van ili geniş mera varlığı ile koyunculuk için önemli bir potansiyel taşımaktadır. İlin mera varlığı 1.359.022 hektardır. Van'daki mera varlığı ülkemizin toplam mera varlığının %10'unu oluşturmaktadır (Anonim 2012).

Van; koyun yetiştiriciliğine uygun geniş meraların mevcudiyeti nedeniyle küçükbaş hayvancılığına uygun bir ildir. Van il nüfusunun önemli bir kısmının, kırsalda ise nerdeyse tamamının geçim kaynağı olan küçükbaş hayvancılık, sanayi sektörünün birçok koluna girdi sağlaması açısından da önemlidir. Van; Ülkemizin ve Doğu Anadolu Bölgesi'nin koyun yetiştiriciliği bakımından en önemli illerinden birisidir. Van'da tarımsal faaliyetler içerisinde koyun yetiştiriciliği önemli bir yer tutmaktadır.

Van ili yüzölçümünün toplam %33'ünü yaylalar ve platolar teşkil eder. İlin doğusunda yer alan Norduz yaylaları hayvancılık bakımından oldukça önemli yerlerdir. Abağa düzünün güneyindeki ortalama 2450 m yükseltisindeki geniş yaylalar kuzeye doğru eğim alır. Manda Dağı'nın eteklerinde de sulak, bol otlu olan yaylalar vardır. Ahda Dağı'ndan Erçek Gölü'nün kuzeyine kadar Karasu ile Memedik Çayı arasında otu ve suyu bol geniş yaylalar bulunmaktadır. Ayrıca Nacarabat Dağı'nın batı yamaçlarında yer alan yaylalar hayvancılık açısından çok önemlidir (Şahin ve Yılmaz, 2008).

Türkiye'de hayvancılığın yoğun şekilde yapıldığı bölgelerin başında Doğu Anadolu Bölgesi gelmektedir. Bölge, Türkiye'deki küçükbaş hayvan varlığının %34,3'üne sahiptir. Mevcut çayır ve mera varlığı bakımından da Türkiye'nin başta gelen bölgesidir. Bölgede hayvancılık daha çok büyük oranda düşük verimli yerli ırklardan oluşan, ağırlıklı olarak meraya dayalı besleme koşulları ve sınırlı girdi kullanan bir yapıya sahiptir. (Aksoy, 2008; Aksoy ve Yavuz, 2012; Ertuğrul ve ark., 2010).

Geniş çayır ve meralar ile birlikte Van ilinde yaşayan insanların sosyo-kültürel faktörlere bağlı olarak koyun yetiştiriciliğine yatkınlığı, hayvancılık faaliyetlerinin tarımsal üretimde öne çıkmasını sağlamaktadır. Van ilinde küçükbaş hayvancılık binlerce yıldır yapılan, yöreyle, coğrafyayla, kültürle entegre olmuş bir yetiştiricilik sistemidir (İnan ve ark., 2005).

Mera alanlarının daralması, çoban bulmada zorluklar ve yüksek çoban ücretleri, kentlere yoğun göç nedeniyle işletme sayısında ve genç nüfustaki azalma, küçükbaş hayvan ürünlerine talebin düşük olması, girdi maliyetlerindeki artışlar, yetersiz örgütlenme, pazar koşullarının yetiştirici aleyhine gelişmesi, damızlıkçı işletmelerin yetersiz olması, büyükbaş hayvan yetiştiriciliğine göre bu sektörün destek ve teşviklerden yeterince yararlanamaması gibi etmenler günümüzde de sektörün yapısal durumunu biçimlendirmektedir (Cengiz ve ark., 2015).

Doğu Anadolu Bölgesi'nde koyunculuk, dağınık ve küçük aile işletmeler şeklinde ve günlük yaşamın bir parçası olup, ekonomik kaygının ötesinde bir anlam taşımaktadır. Doğu Anadolu Bölgesinde besi işletmeleri meralama dönemi sonunda aldıkları erkek kuzuları uzun süren bir besi programından sonra pazarlayan işletmelerdir (Karaca ve ark.,1996).

Dağıstan ve arkadaşlarının Van ili ilçelerinden seçilen köylerdeki işletmelerin yem bitkileri üretim durumu ve sorunları adlı yaptıkları bir çalışmada hayvancılık faaliyetinin, optimum kaynak kullanımına olanak sağlayan ve işletmenin net gelirini artıran bir üretim faaliyeti olduğunu bildirmiştir (Dağıstan ve Ark., 2008).

3 GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Gereç

Araştırmanın materyali; TÜİK 2017 yılı Van ili ve 13 ilçedeki koyun sayısı verileri dikkate alınarak il ve ilçelere oransal olarak dağıtılmış toplam 453 adet işletmeden elde edilen anket bilgilerinden oluşmuştur. Seçilen koyunculuk işletmelerinin yöneticileri ve sahipleri basit tesadüfî örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Seçilen işletmelerin sahibi ya da yöneticileri ile yüz yüze görüşülmek suretiyle 2018 yılı Ocak-Mart aylarında anket bilgiler toplanmıştır. Ayrıca konu ile ilgili olarak yapılmış benzer bilimsel çalışmalar ile kamu ve özel kuruluşların kayıtlarından da yararlanılmıştır.

Tablo 1. Van il sınırları içinde TÜİK 2017 verileri dikkate alınarak 13 ilçede yapılan anket oranları (Anonim, 2018c)

Sıra	Van İli İlçeleri	Toplam Koyun Sayısı	Anket Uygulanan İşletme Sayısı
1	Bahçesaray	38000	24
2	Başkale	197000	20
3	Çaldıran	276000	29
4	Çatak	126000	29
5	Edremit	39000	19
6	Erciş	233000	39
7	Gevaş	50000	13
8	Gürpınar	590000	59
9	Muradiye	134000	40
10	Özalp	283000	103
11	Saray	166000	23
12	Tuşba	36000	12
13	İpekyolu	250000	43
Toplam		2418000	453

3.2. Yöntem

Koyun yetiştiriciliği yapılan işletmelerin yapısal özellikleri, yetiştiriciliğin yapıldığı bölgenin genetik (ırklar ve ırklara dahil tipler) ve çevresel potansiyeli (barınak koşulları ve özellikleri, yem ve su kaynakları, aşım, gebelik, doğum, sağım, kırkım, sağlık koruma ve hastalıklarla mücadele) gibi yetiştirme dönemlerindeki uygulamaları, doğal, sosyal ve kültürel çevreyi de yansıttığı için yapısal özelliklere ilişkin uygulamaları ve bölgeler (Van il ilçe ve köy) arasındaki farklılıkları göz önünde bulundurulmuştur. Bu araştırmada koyun yetiştiriciliğinin yapısal unsurlarına ilişkin veriler tesadüfi örnekleme yöntemine sadık kalınarak alınmıştır.

Araştırmada kullanılan anket soruları Van ili koyun yetiştiriciliğinin genel özelliklerinin tespiti için benzer çalışmalardan da istifade edilerek hazırlanmıştır. Ankete başlamadan önce anket sorularının doğru ve anlaşıldığını test etmek için deneme anketi yapılmış ve böylece gelebilecek olumsuzlukların en aza indirgenmesi sağlanmıştır.

Bu işletmelerde uygulanan anket çalışmasıyla; işletmelerin genel özellikleri, mera durumu, doğum, sağım, kırkım, sağlık koruma, beslenme şekilleri, hayvanların pazarlanması ve ürünlerinin değerlendirilmesi, işletmelerdeki barınak tipleri, alet ve donanım durumları ile ilgili bilgiler tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda görülen eksiklikler belirlenerek çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Araştırmanın amacına uygun olarak hazırlanmış anket formları bireysel görüşme yoluyla doldurulmuş ve böylece analize esas teşkil edecek birincil derecede veriler doğrudan doğruya çiftçilerden elde edilmiştir. İkincil veriler ise konuya ilişkin literatür ve istatistiklerden yararlanılarak elde edilmiştir.

Elde edilen veriler, istatistiksel olarak SPSS 24.0 paket programı ile değerlendirilip, literatür desteği ile yorumlanmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Bulgular

4.1.1. Van ilinde koyun yetiştiriciliği yapanların cinsiyet oranı

Tablo 2 Anketlerin yapıldığı işletmelerde işletme sahiplerinin cinsiyet dağılımı

	Cinsiyet	N	%
	ERKEK	438	96,7
	KADIN	15	3,3
Genel Toplam		453	100,0

Yapılan anketlerle yetiştiştiricilerden %96,7 'si erkek iken %3.3'ü kadın olduğu tespit edilmiştir. Kadınların koyun yetiştiriciliğine olan katkısı; daha çok sütten, özellikle Van ili ve çevresinde farklı hoş koku ve lezzete sahip otlu peynir üretimi, tereyağı üretimi, yünden çeşitli giysiler ve yapağıdan; yorgan döşek yapma gibi faaliyetler şeklindedir.

4.1.2. Van ili koyun yetiştiricilerinin yetiştirme birliğine üyelik durumları

Tablo 3. Anketlerin yapıldığı işletmelerde işletme sahiplerinin yetiştirme birliklerine üyelik durumu

Birliklere Üyelik Durumu		N	%
	EVET	174	40,1
	HAYIR	260	59,9
Genel Toplam		453	100,0

Ankete katılan koyun yetiştiricilerinin; %40.1'i evet cevabını verirken, %59.9'ü hayır diye cevap vermiştir. Hayvancılığı gelişmiş ülkelerde yetiştirici birlikleri hayvancılığın gelişmesinde ve yetiştiricilerin aydınlatılmasında önemli rol oynamaktadır.

4.1.3. Van ili koyun yetiştiricilerinin eğitim düzeyleri

Tablo 4. Van'daki koyun işletme sahiplerinin eğitim durumu

Eğitim Düzeyi	N	%
Okur Yazar	95	22,1
İlkokul	226	52,6
Ortaokul	66	15,3
Lise	35	8,1
Üniversite	8	1,9
Genel Toplam	453	100,0

Araştırma kapsamında görüşülen yetiştiricilerin, %52.6'lık bir çoğunlukla ilkokul mezunu olduğu (226 koyun yetiştiricisi) gözlenmiştir. Okuryazar olanların oranı %22.1 (95 koyun yetiştiricisi), Ortaokul %15.3 (66 koyun yetiştiricisi), lise %8.1 (35 koyun yetiştiricisi), Üniversite mezunu ise %1.9 (8 koyun yetiştiricisi) olduğu tespit edilmiştir. Eğitim bakımından tüm yetiştiriciler genel olarak değerlendirildiğinde eğitim ortalamasının ilkokul düzeyinde olduğu görülmektedir.

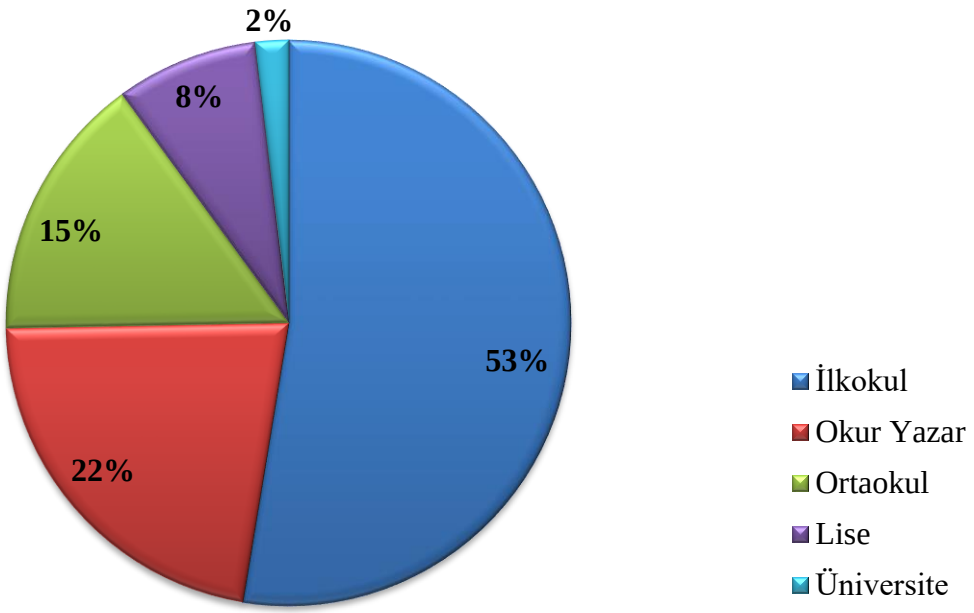

Şekil 2. İşletmelerde işletme sahiplerinin eğitim durumu

4.1.4. Van ilinde bulunan koyun yetiştiricilerinin yaş aralığı

Tablo 5. Anketlerin yapıldığı işletmelerde işletme sahiplerinin yaş aralığı

Yaş	N	%
15-25	39	8,7
26-35	82	18,3
36-45	151	33,8
46-55	120	26,8
55 Üstü	55	12,4
Genel Toplam	453	100,0

Koyun yetiştiriciliği yapanların çoğunluğu (%33.8) 36-45 yaş aralığında olduğu gözlemlenmiştir. Bunun yanında %26.8'sı 46-55 yaş aralığında, %18.3'i 26-35 yaş aralığında, %12.4'ü 55 ve üstü, %8.7'i 15-25 yaş aralığında oldukları belirlenmiştir. İncelenen işletmelerde işletme sahiplerin büyük çoğunluğunun en verimli yaş döneminde olması ve dolayısı ile bu işgücü potansiyeli ile büyük bir önem arz etmektedir.

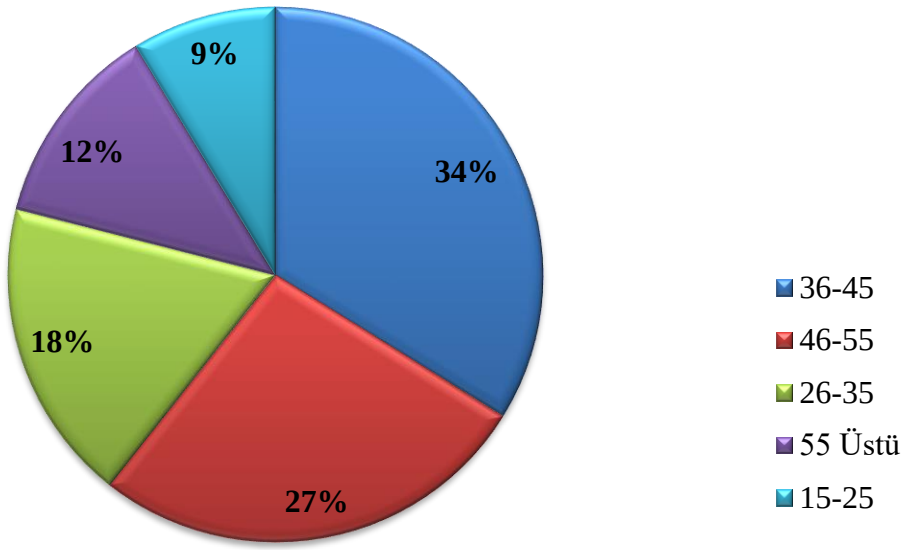

Şekil 3. İşletme sahiplerinin yaş aralığı.

4.1.5. Van ili koyun yetiştiricilerinin yetiştiricilik tecrübeleri

Tablo 6. İşletme sahiplerinin koyunculuk tecrübeleri

Yıl	N	%
< 6	60	13,6
6-15	136	30,8
16-25	91	20,6
26-35	69	15,5
36 Üstü	85	19,5
Genel Toplam	453	100,0

Bu çalışmada koyun yetiştiricilerinin koyunculuk tecrübeleri incelendiğinde; 6-15 yıllar arası tecrübeye sahip olanların oranı %30.8, 16-25 yıllar arası %20.6, 36 yıl üstü % 19.5, 26-35 yıllar arası %15.5, 5 yıldan daha az tecrübeye sahip koyun yetiştirici ise %13.6 olduğu gözlemlenmiştir.

4.1.6. Van ili koyun yetiştiricilerinin işini severek yapma durumu

Tablo 7. Anket katılımcılarının koyunculuğu severek yapma oranı

Verilen Cevaplar	N	%
Evet	320	72,1
Kısmen	90	20,3
Hayır	34	7,6
Genel Toplam	453	100,0

İncelemeye alınan koyunculuk işletmelerinde işini severek yapma oranı sırasıyla %72.1'i (evet severek yapıyorum), %20.3'ü (kısmen severek yapıyorum), derken %7.6'sı (hayır koyun yetiştiriciliğini severek yapmıyorum) şeklindedir.

4.1.7. Van ili koyun yetiştiricilerinin işletme büyüklükleri

Tablo 8. İşletmenin büyüklüğü (koyun sayısı)

Koyun Sayısı	N	%
10-20	72	16,3
21-40	112	25,4
41-60	102	23,2
61-80	54	12,2
80 Üstü	101	22,9
Genel Toplam	453	100,0

İşletmelerin %25.4'ü 21-40 baş, % 23.2'si 41-60 baş, %22.9'u 80 baş ve üstü, %16.3'ü 10-20 baş arası ve %12.2 'ü ise 61-80 başa koyun sayısına sahiptir.

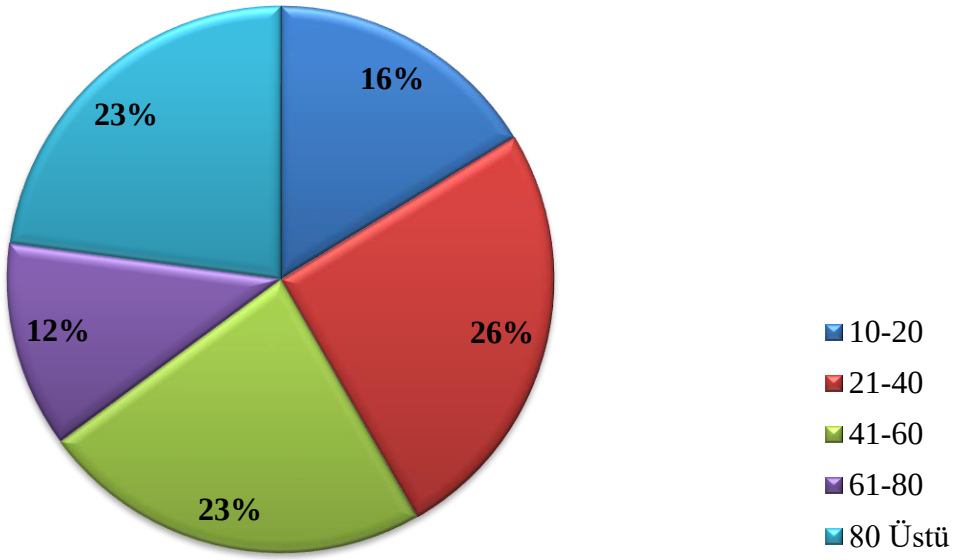

Şekil 4. İşletmelerin büyüklüğü.

4.1.8. Van ili koyun işletmelerinin başlangıçtaki koyun sayısı

Tablo 9. İşletmelerin başlangıçtaki koyun sayısı

Koyun Sayısı	N	%
10-20	174	39,8
21-40	111	25,4
41-60	67	15,4
61-80	25	5,7
80 Üstü	60	13,7
Genel Toplam	453	100,0

İşletme sahiplerinin başlangıçtaki koyun sayısı; %39.8'i 10-20, %25.4'ü 21-40, %15.4'ü 41-60 %13.7'si 80 baş ve üstü ve %5.7'si ise 61-80 adet koyuna sahip olduğunu bildirmişlerdir.

4.1.9. Van ili koyun işletmelerinin ortalama çalışan sayısı

Tablo 10. Van'daki koyunculuk işletmelerinde çalışan ortalama kişi sayısı

Çalışan Kişi Sayısı	N	%
1	41	9,1
2	145	32,6
3	128	28,8
4	92	20,7
5	39	8,8
Genel Toplam	453	100,0

Araştırma sonuçları incelendiğinde işletmede kullanılan işgücünün; %32.6'sı iki kişi, %28.8'ü üç kişi, %20.7'i dört kişi, %9.1'i bir kişi ve %8.8'i ise bilgisini vermişler. İşletmede bu işgücünün aile bireyleri ve aile dışı işgücünden oluştuğu tespit edilmiştir.

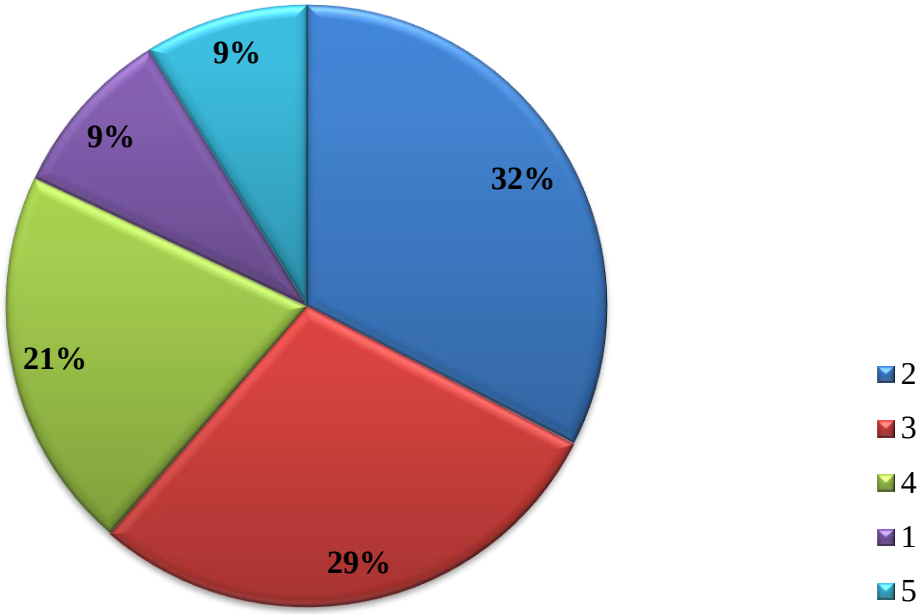

Şekil 5. İşletmede çalışan kişi sayısı (işletmenin sahibi dahil)

4.1.10. Van ili koyun işletmelerinin sahip olduğu koyun ırkları

Tablo 11. Anket uygulamasının yapıldığı işletmelerin sahip olduğu koyun ırkları

	Koyun Irkları	%
	Akkaraman	71,8
	Kara Koyun (Mor Karaman)	21,8
	Diğer Koyun ırkları	6,4
Genel Toplam		100,0

Araştırmanın yapıldığı Van ili işletmelerinde koyun ırkları dağılımının %71,8'ni Akkaraman ırkından oluştuğu görülmüştür.

4.1.11. Van ili koyun işletmelerinin çoban işgücü kullanım durumu

Tablo 12. Anket uygulamasının yapıldığı işletmelerin çoban mevcudiyeti

Çoban Mevcudiyeti	N	%
Evet	202	45,4
Aile İçinde	205	46,1
Dönemsel	38	8,5
Genel Toplam	453	100,0

Araştırmanın yürütüldüğü koyunculuk işletmelerinde çoban kullanımı; aile bireylerinin çobanlık yapması, aile dışından çoban kullanımı ve dönemsel olarak çoban kullanma şeklinde olmaktadır. İşletmelerde %45.4 oranında evet, %46.1 oranında aile içinden derken %8.5 oranında ise dönemsel olarak kullandıkları tespit edilmiştir.

4.1.13. Van ilinde çoban maliyetleri

Tablo 13. Çoban maliyetleri oranı

Maliyet Oranı Değişimi	N	%
Evet	352	81,5
Hayır	50	11,6
Değişmedi	30	6,9
Genel Toplam	453	100,0

İncelenen işletmelerde görüşülen yetiştiricilerin %81.5'i çoban maliyetlerinin arttığını söylerken %6.9'u değişmediğini, %11.6'sı ise çoban maliyetlerinin artmadığını söylemiştir. Çoban sayısında azalma nedeniyle çoban maliyetinin arttığı, bunda da köyden kente göç ve mesleğin toplumsal olarak hor görülmesi gibi faktörlerin etkili olduğu düşünülmektedir.

4.1.13. Van ilinde aile fertlerinin koyun yetiştiriciliğine katkı düzeyleri

Tablo 14. İşletmelerde aile fertlerinin koyun yetiştiriciliğine katkısı

Aile Fertlerinin Katkısı	N	%
Var	246	55,2
Kısmen	145	32,5
Yok	55	12,3
Genel Toplam	453	100,0

Ankete katılan işletmelerde aile fertlerinin işletmeye katkıları konusunda sorulan soruya; %55.2 var, %32.5 ile kısmen ve %12.3 ile aile fertlerinin katkısının olmadığını belirtmişlerdir.

4.1.14. Van ilinde aile bireylerinin koyun yetiştiriciliğe ilgisizliğinin nedenleri

Tablo 15. Aile fertlerinin koyun yetiştiriciliğine ilgisiz olmasının nedenleri

İlgisizliğin Nedenleri	N	%
Karlı değil	140	37,65
Ağır iş gücü	181	48,35
Prestiji yok	45	12
Diğer	7	2
Genel Toplam	453	100,0

Ankete katılan koyun yetiştiricilerinin “Aile fertlerinin koyun yetiştiriciliğine ilgisiz olmasının nedenleri” sorusuna; %48.35’iyle ağır iş gücü, %37.65’iyle kârlı olmadığı ve %12’iyle prestiji olmadığı için tercih etmediklerini belirtmişlerdir.

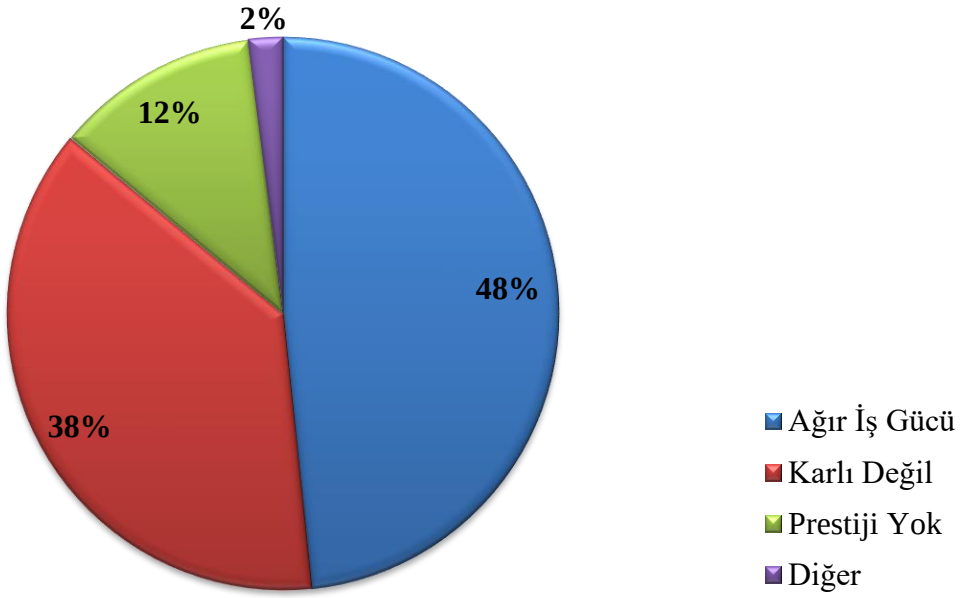

Şekil 6. Aile fertlerinin koyun yetiştiriciliğine ilgisizliğinin nedenleri

4.1.15. Van ili işletme sahiplerinin koyunculuğa başlama nedenleri

Tablo 16. İşletme sahiplerinin koyun yetiştiriciliğine başlama nedenleri

Koyunculuğa Başlama Nedenleri	N	%
Baba mesleği	289	65,1
Ek gelir	125	28,2
Sonradan	30	6,7
Genel Toplam	453	100,0

İşletme sahipleri koyunculuğu yapma nedenleri olarak %65.1 ile baba mesleği, %28.2 ile ek gelir ve %6.7 ise sonradan koyun yetiştiriciliğini yaptıklarını belirtmişlerdir.

4.1.16. Van ilinde ağıl tipleri

Tablo 17. Anket uygulanan işletmelerin ağıl tipleri

Ağıl Tipleri	N	%
Kapalı	302	70,2
Karışık	128	29,8
Genel Toplam	453	100,0

Ankete katılan yetiştiricilerin barınaklarının %70.2'si kapalı ahır, %29.8'i karışık ağıl tipine sahip olduklarını belirtmişlerdir. İncelenen işletmelerde barınak yapımında; iklim şartları, vahşi hayvanlardan koyunları koruma ve hırsızlığa karşı önlem alma ön plana çıktığı görülmüştür.

4.1.17. Van ili koyun ağıllarının özellikleri

Tablo 18. Ankete katılan işletmelerin ağıl özellikleri

Ağıl İnşa Türü	N	%
Taş	138	32,1
Kerpiç	71	16,5
Biriket	190	44,2
Betonarme	28	6,5
Karışık	2	0,5
Ahşap	1	0,2
Genel Toplam	453	100,0

İşletmelerin ağıl yapı malzemeleri incelendiğinde %44.2'si biriket, %32.51'i taş ve %16.5'i kerpiç ten yapıldığı gözlenmiştir.

4.1.18. Van ilinde koyun ağıllarının yaşı

Tablo 19. Anket uygulamasının yapıldığı işletmelerdeki ağılların yaşı

Ağılların Yaşı	N	%
1-15 Yıl	242	56,9
16-25 Yıl	125	29,4
26-35 Yıl	36	8,5
36-45 Yıl	18	4,3
50 Yıl ve üstü	4	0,9
Genel Toplam	453	100,0

İşletmelerin sahip olduğu barınakların %56.9'ü 1-15 yıllık, %29.4'ü 16-25 yıllık, %8.5'i 26-35 yıllık iken %4.'ü 36-45 yıllık olduğu belirlenmiştir.

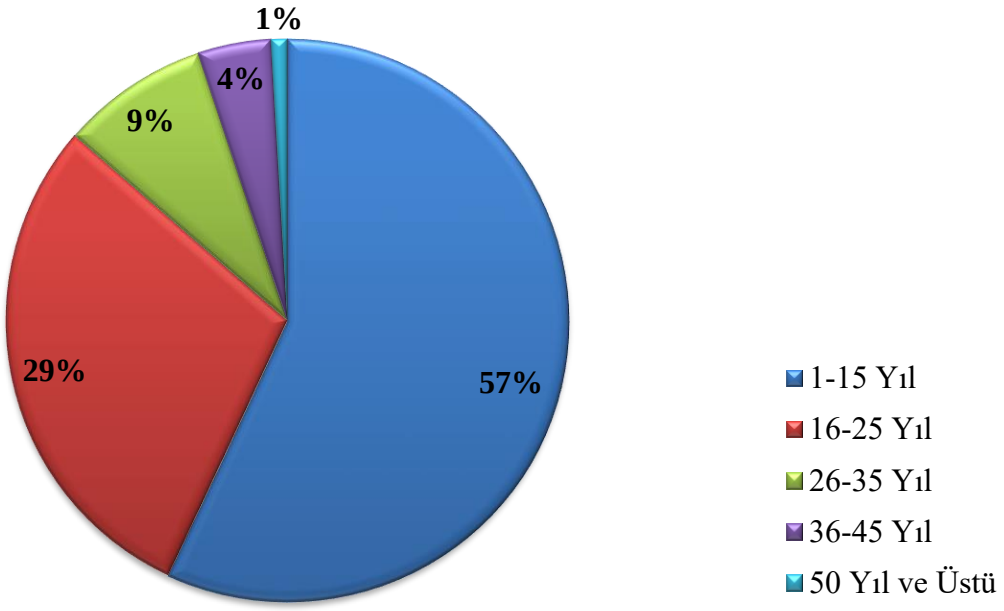

Şekil 7. Van ilinde koyun ağıllarının yaşı.

4.1.19. Van ilinde koyunculuk işletmelerinin kayıt tutma durumu

Tablo 20. Anket uygulamasının yapıldığı işletmelerde kayıt tutma durumu

Kayıt Tutma Durumu	N	%
Tutuyorum	161	37,5
Tutmuyorum	198	46,2
Kısmen	70	16,3
Genel Toplam	453	100,0

Kayıt; bir işletmede sürüdeki hayvanlara uygulanan işlemlerin (doğum, aşım laktasyon vs.) kaydının tutulması, hayvanların takibini ve değerlendirilmesini kolaylaştıran önemli bir uygulamadır.

Çalışmada, işletmede kayıt tutuyor musunuz sorusuna %37.05 tutmuyorum derken, kısmen kayıt tuttuğunu söyleyenlerin oranı %16.3'dür. Buna mukabil kayıt tutuyorum diyenlerin oranı %46.2 olarak tespit edilmiştir. İşletme sahiplerinin hayvancılık faaliyetlerinin temelini oluşturan hayvan kayıtlarını düzenli tutmaması, ulusal hayvan kimliklendirme ve kayıt sisteminin işlerliğini olumsuz yönde etkilemektedir.

4.1.20. Van ilinde koyunculuk işletmelerinin damızlık temin yöntemi

Tablo 21. İşletmede damızlık hayvan temininde tercih edilen yöntemler

Damızlık Temin Yolları	N	%
Sürü İçinden	335	81
Sürü Dışından	79	19
Genel Toplam	453	100,0

Araştırmada işletmelerin damızlık hayvanlarını hem sürü içinden hem de sürü dışından temin ettikleri gözlenmiştir. Koyun yetiştiricilerinin damızlık hayvan seçiminde %81'i sürü içinden, %19'u ise sürü dışından temini tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

4.1.21. Van ilinde koyunculuk işletmelerinin çoban köpeği mevcudiyeti

Tablo 22. Anket uygulanan işletmelerin çoban köpeği mevcudiyeti

Çoban Köpeği Mevcudiyeti	N	%
Evet	292	65,9
Hayır	151	34,1
Genel Toplam	453	100,0

Çalışmanın yapıldığı işletmelerin %65.9'nun çoban köpeği mevcutken, %34.1' inin çoban köpeğine sahip olmadığı tespit edilmiştir.

4.1.22. Van ilinde koyunculuk işletmelerinin gübre değerlendirme şekli

Tablo 23. Anket uygulanan işletmelerin gübreyi değerlendirme şekli

Gübre Değerlendirme Şekli	N	%
Tezek	399	90,1
Satış	32	7,2
Bazen Tezek +Bazen Satış	7	1,6
Tarla	4	0,9
Değerlendiremiyorum	1	0,2
Genel Toplam	453	100,0

Çalışmanın yapıldığı işletmelerde gübreyi değerlendirme şekli %90.1 oran ile tezek , %7.2'lik kısmı ise satış şeklinde değerlendirdiğini söylemiştir.

4.1.23. Van ilinde koyunculuk işletmelerinin mera kullanım durumu

Tablo 24. Ankete katılan işletmelerin mera kullanım durumu

Mera Kullanımı	N	%
Evet	328	74,3
Hayır	113	25,7
Genel Toplam	453	100,0

Anket yapılan işletmelerin %74.3'ü mera kullandıklarını, %25.7'si ise mera kullanmadıklarını belirtmişlerdir.

4.1.24. Van ilinde koyunculuk işletmelerinin mera kullanım süreleri

Tablo 25. Ankete katılan işletmelerin mera kullanma süreleri (ay)

Mera Kullanım Süresi	N	%
Hiç	97	22,7
4 - 6 hafta	70	16,4
7 - 9 hafta	67	15,7
10 - 12 hafta	60	14,1
13 hafta üstü	133	31,1
Genel Toplam	453	100,0

İşletmelerin mera kullanma süresi; %31.1'i 13 hafta üstü, %22.7'si hiç, %16.4'ü 4 ile 6 hafta, %15.7'si 7 ile 9 hafta ve %14.1'i ise 10 ile 12 hafta şeklinde olduğu belirlenmiştir.

4.1.25. Van ilinde koyunculuk işletmelerinin yayla kullanımı

Tablo 26. Anket uygulanan işletmelerin yayla kullanımı

Yayla Kullanımı	N	%
Evet	222	50,8
Hayır	215	49,2
Genel Toplam	453	100,0

Ankete katılan koyun işletmelerinin %50.8'i yayla kullanırken %49.2'sinin ise yayla kullanmadığı tespit edilmiştir.

4.1.26. Van ilinde koyunculuk işletmelerinin yayla kullanımını engelleyen etmenler

Tablo 27. Anket uygulanan işletmelerin yayla kullanımı önündeki engeller

Yayla Kullanımını Engelleyen Durumlar	N	%
Yol ulaşım	30	13,8
Güvenlik	38	17,5
Yok (Yayla yok Vb.)	93	42,9
Su yetersizliği	5	2
Ekonomik değil	21	9,7
Köy zaten yayla	3	1,4
Olumsuz kış ayları	18	8,3
Kötü kullanım	3	1,4
Diğer	6	3
Genel Toplam	453	100,0

Anket yapılan işletmelerin yayla kullanmama sebeplerini; %42,9'u yaylası olmadığı için, %17,5'i güvenlik nedeniyle, %13.8'i yol probleminden dolayı, %9,7'i

ekonomik olmadığı ve %8.3'ü ise olumsuz kış şartlarından dolayı yayla kullanamadığını bildirmiştir.

4.1.27. Van ilinde koyunculuk işletmelerinin destek alıp, almama durumları

Tablo 28. Anket uygulamasına katılan işletmelerin destek alıp almama durumları

	Destek Alma Durumları	N	%
	Evet	220	50,0
	Hayır	217	49,3
	Kısmen	2	0,5
	Çok az	1	0,2
Genel Toplam		453	100,0

Anket yapılan işletmelerde destek alma durumları incelendiğinde %50'si evet destek alıyoruz şeklinde cevap verirken, %49.3'ü hayır destek almıyoruz şeklinde cevap vermişlerdir.

4.1.28. Van ili koyunculuk işletme sahiplerinin koyunculuk dışında gerçekleştirdikleri faaliyetler

Tablo 29. İşletme sahiplerinin koyunculuk dışında yaptığı diğer faaliyetler

Koyunculuk Dışı Faaliyetler	N	%
Sığırcılık	51	12,7
Bağ bahçe	47	11,9
Tarla tarımı	229	58,0
İşçi vb.	22	5,7
Yok	18	4,6
Sığırcılık+ Tarla tarımı	6	1,5
Bağ bahçe+ Tarla tarımı	16	4,1
Sığırcılık+ Bağ bahçe+ Tarla tarımı	6	1,5
Genel Toplam	453	100,0

Tablo 29 incelendiğinde işletme sahiplerinin koyunculuk dışında %58'i tarla tarımı %12.7'si sığırcılık, %11.9 'u bağ bahçe faaliyetleri yaptığı gözlemlenmiştir.

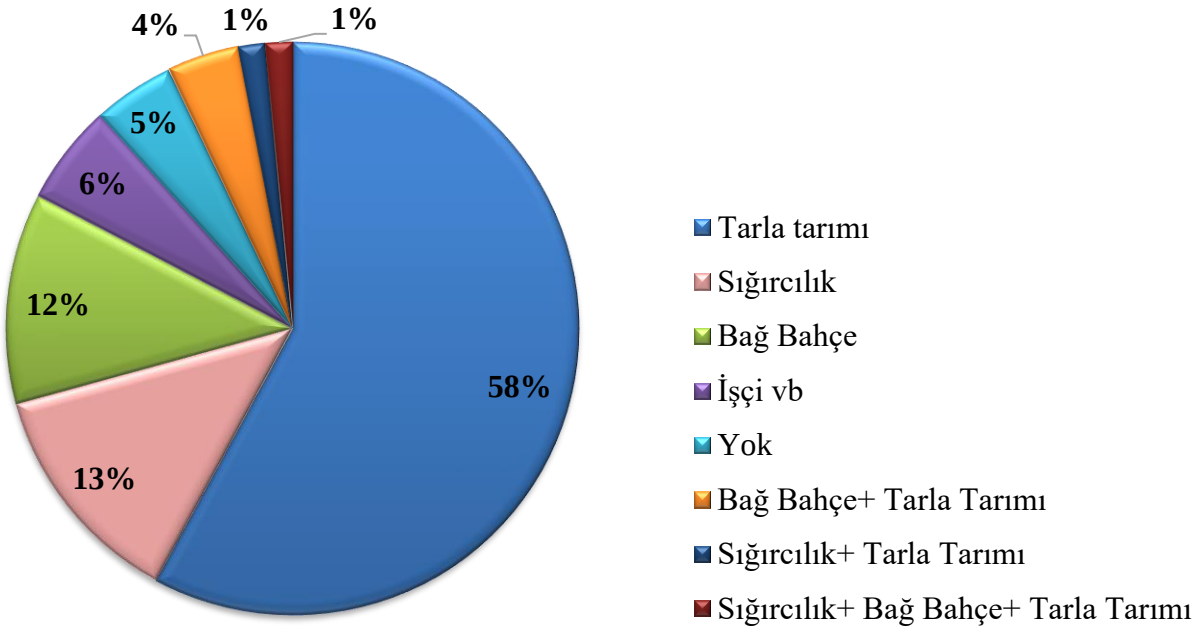

Şekil 8. İşletme sahiplerinin koyunculuk dışında geçinmek için yapmış olduğu faaliyetler

4.1.29. Van ili koyunculuk işletme sahipleri için koyunculuğun öncelik durumu

Tablo 30. İşletme sahipleri için koyun yetiştiriciliğinin öncelik durumu

Koyunculuğun Öncelik Durumu	N	%
Birincil	177	39,8
İkincil	144	32,3
Tek Geçim Kaynağı	124	27,9
Genel Toplam	453	100,0

İşletme sahiplerinin koyunculukla birlikte diğer faaliyetlerde bulunmalarına karşın koyunculuk faaliyetlerinin %39.8 oranında birincil, %32.3 oranında ikincil ve %27.9 oranı ise koyunculuğun tek geçim kaynağı olarak yapıldığını belirtmişlerdir.

4.1.30. Van ilinde koyunculuk işletmelerinin sütü değerlendirme şekli

Tablo 31. Anket uygulamasına katılan işletmelerin sütü değerlendirme şekli

Sütü Değerlendirme Şekli	N	%
Mandıra	19	4,4
Kendi işleme	405	91
Kooperatife verme	21	4,6
Genel Toplam	453	100,0

Çalışmanın yürütüldüğü Van ilinin 13 ilçesindeki anket yapılan işletmelerin %91'i sütlerini kendilerinin işlediğini, %4.6'sının sütünü kooperatife verdiğini, %4.4'ünün ise ürettiği sütü mandıraya verdiğini bildirmiştir.

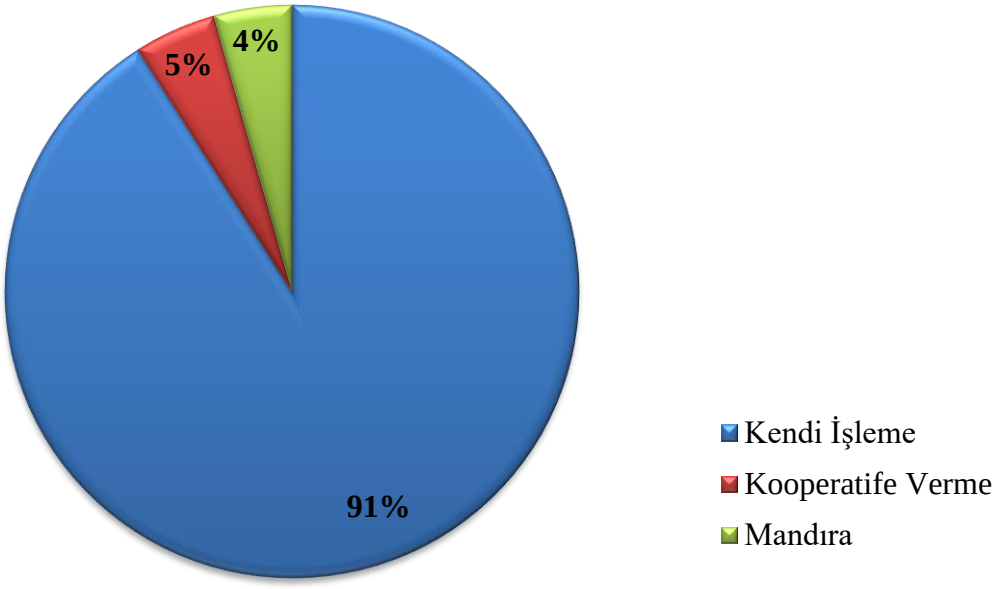

Şekil 9. Sütün değerlendirilme şekli

4.1.31. Van ilinde koyunculuk işletmelerinin yapağıyı değerlendirme şekli

Tablo 32. İşletmelerin yapağıyı değerlendirme şekli

Yapağı Değerlendirme Şekli	N	%
Kendi İhtiyacı	320	74,8
Ham Satış	70	16,3
Değerlendirmiyoruz	38	8,9
Genel Toplam	453	100,0

Ele alınan koyunculuk işletmelerinde genellikle yapağıların değerlendirme yöntemlerinin farklılık gösterdiği saptanmıştır. %74.3 oranda üretici kendi ihtiyaçlarını karşılamak için yapağıyı kullandıklarını söylerken, %15.9'u ham satış, %8.9'u ise değerlendirmediklerini söylemişlerdir.

4.1.32. Van ilinde koyunculuk yapan işletmelerin gelirlerindeki değişimler

Tablo 33. Son 5 yıl içinde koyunculuk gelirlerindeki değişim

Gelirlerdeki Değişim	N	%
Arttı	90	20,5
Azaldı	226	51,3
Bazı yıl arttı, bazı yıl azaldı	112	25,5
Değişmedi	12	2,7
Genel Toplam	453	100,0

Yapılan çalışmada yetiştiricilerin son beş yılda %51.3 oranında gelirlerinin azaldığı, %25.5 oranında bazı yıl arttığı bazı yıl ise azaldığı, %20.5 oranında arttığı, %2.7 oranında ise değişmediği bilgisine sahip oldukları belirlenmiştir.

4.1.33. Van ilinde koyunculuk yapan işletmelerin veteriner hekim hizmeti alıp almadığı

Tablo 34. Ankete katılan işletmelerin Veteriner Hekim hizmeti alıp almadığı

Veteriner Hekim Hizmeti	N	%
Evet	169	38,2
Kısmen	168	37,9
Hayır	106	23,9
Genel Toplam	453	100,0

Anket yapılan işletmelerde Veteriner Hekim hizmeti alma durumu incelenmiş. Üreticilerin %38.2 oranı evet, %37.9 oranı kısmen ve %23.9 oranı ise Veteriner Hekim hizmeti almadıklarını bildirmiştir.

4.1.34. Koyun yetiştiriciliğinde sağlık giderleri durumu

Tablo 35. Koyun yetiştiriciliğinde sağlık giderleri durumu

Sağlık Giderleri Yüksek mi?	N	%
Evet	76	17,5
Hayır	354	81,4
Kendim bakıyorum	2	0,6
Orta	3	0,7
Genel Toplam	453	100,0

Araştırma kapsamında işletme sahiplerinin %81.4 sağlık giderlerinin ucuz olmadığını söylerken, %17.5 oranında ise sağlık giderleri için harcama kalemlerinin ucuz olduğunu belirtmişlerdir.

4.1.35. Geçmişe göre koyun hastalıklarının değişimi

Tablo 36. Geçmişe göre koyun hastalıklarının artma oranı

Hastalıklar Durumu Arttı mı?	N	%
Evet	291	67,1
Hayır	143	32,9
Genel Toplam	453	100,0

Van ilindeki yetiştiricilerin %67.1'i geçmişe göre koyun hastalıklarının arttığı, %32.69'u ise artmadığı kanaatine sahiptirler.

4.1.36. Van ilinde koyunculuk yapan işletmelerin yıllık koyun zayiatı

Tablo 37. Anket uygulanan işletmelerde yıllık koyun zayiatı oranı

Koyun Zayiat Düzeyi	N	%
1/5	217	50,4
1/10	134	31,1
1/15	35	8,1
1/20	13	3,0
1/25	32	7,4
Genel Toplam	453	100,0

Anket uygulanan işletme sahiplerinin %50.4'ü 1/5, %31.1'i 1/10, %8.1'i 1/15, %7.4'ü 1/25 ve %3'ü ise 1/20 oranlarında yıllık koyun zayiatı olduğunu bildirmişlerdir.

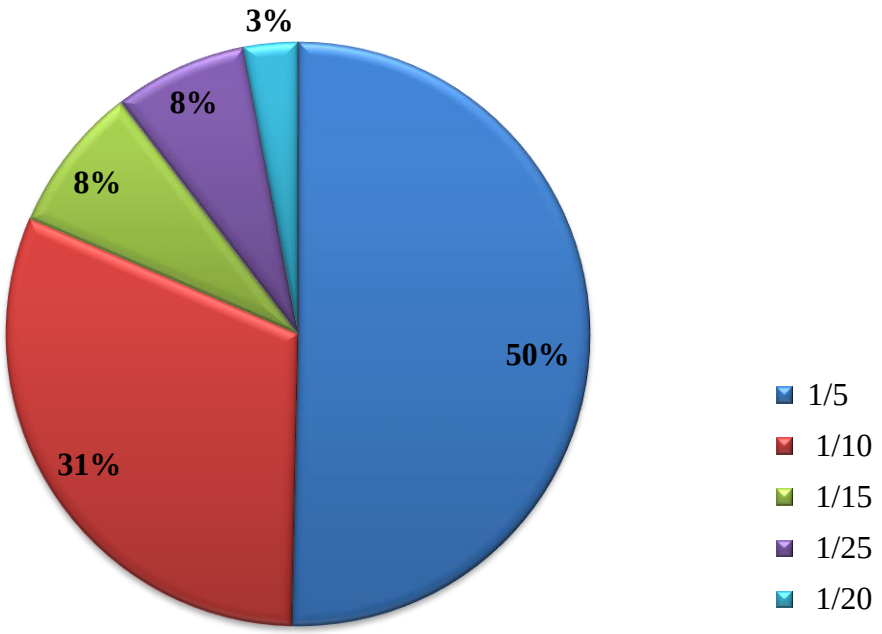

Şekil 10. Yıllık koyun zayiat oranı.

4.1.37. Van ilinde üretilen koyun yetiştiriciliği ürünlerinin arz talep durumu

Tablo 38. İşletmelerin koyun yetiştiriciliği ürünlerini kolay satabilme durumu

Ürün Satış Durumu	N	%
Kolay satıyorum	141	32,0
Satamıyorum	142	32,3
Zorlanıyorum	124	28,2
Çok kolay satıyorum	33	7,5
Genel Toplam	453	100,0

İşletme sahipleri, ürettiğiniz ürünleri kolay satabiliyor musunuz sorusuna %32 'si kolay satıyorum %7.5'i çok kolay satıyorum ve %32.3'ü satamıyorum ve %28.2 'si ise zorlanıyorum şeklinde cevap vermişlerdir.

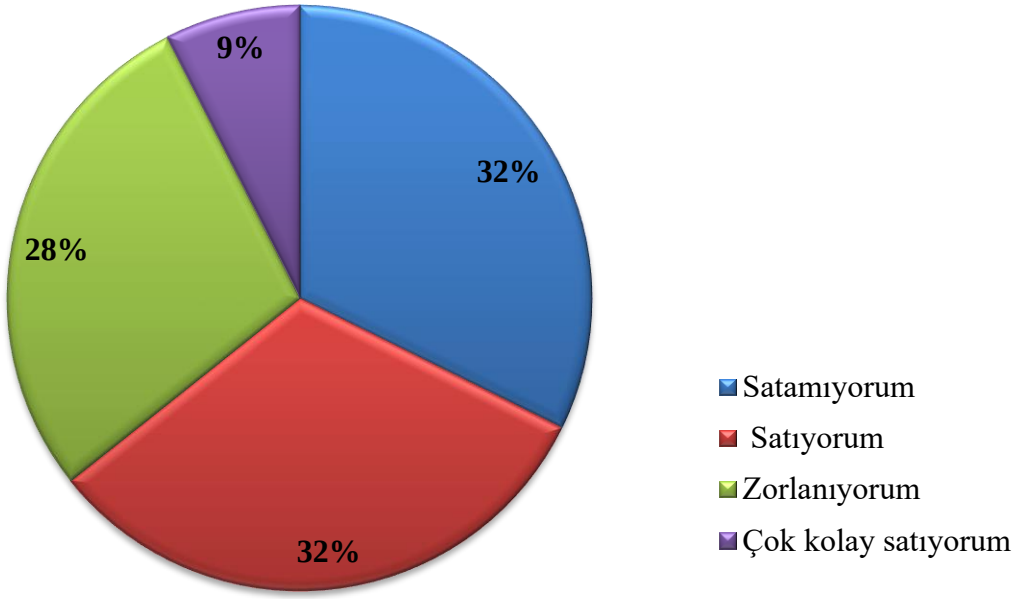

Şekil 11. İşletmelerde üretilen ürünlerin satılabilme durumu

4.1.38. Van ilinde koyunculuk yapan işletme sahiplerinin mesleki bilgiyi edinme kaynakları

Tablo 39. Anket uygulanan işletme sahiplerinin koyun yetiştiriciliği ile ilgili bilgiyi temin şekli

Bilgi Edinme Yöntemleri	N	%
Geleneğe	287	65,1
Eğitim almış	41	9,3
Gıda Tarım İl Müdürlüğü	51	11,5
Bilgi almıyorum	62	14,1
Genel Toplam	453	100,0

İşletmelerde yetiştiricilerin büyük çoğunluğu koyunculuk hakkındaki temel yetiştiricilik bilgilerini %65,1'i ebeveynlerinden (Geleneğe) aldıklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra %11.5'i İlçe Tarım Müdürlüklerinden, %14.1'i bilgi almadıklarını, %9.3'ü ise daha önceden eğitim aldıklarını söylemişlerdir.

4.1.39. Van ilinde koyunculuk yapan işletme sahiplerinin koyunculuk yapma nedenleri

Tablo 40. İşletme sahiplerinin koyun yetiştiriciliği yapma nedenleri

Koyunculuğu Tercih Nedeni	N	%
Süt satmak	46	11,5
Kuzu satmak	86	20
Yapağı	52	12,3
Aile ihtiyacı	251	56,2
Genel Toplam	453	100,0

İşletme sahiplerinin koyun yetiştiriciliği yapma nedenleri incelendiğinde **(**Tablo 40**)** %56.2'si aile ihtiyacı, %20'si kuzu satmak, %12.3'ü yapağı ve %11.5'i ise süt satmak maksatlı olduğu tespit edilmiştir.

4.1.40. Van ili işletme sahiplerinin yemi temin şekli

Tablo 41. İşletmelerde yem temini şekli

Yem Temin Yöntemleri	N	%
Satın alma	189	43,3
Kendi imkânları	114	26,2
Her ikisi	133	30,5
Genel Toplam	453	100,0

Van ilinde bulunan koyun işletmelerinin %43.3'ü yemi satın alma yoluna giderken, %26.2'i kendi imkânları ile , %30.5'i ise hem satın alma hem de kendi imkânlarından faydalanarak yetiştiricilik yapmaktadır.

4.1.41. Van ili işletme sahiplerinin yetiştirici birliklerinden istifade durumu

Tablo 42. Anket uygulanan işletmelerde yetiştirici birliklerinden istifade etme oranı

Birliklerden İstifade	N	%
Hiç	212	50,6
Kısmen	187	44,6
Yeterli	20	4,8
Genel Toplam	453	100,0

Çalışmanın yürütüldüğü Van ili koyun yetiştiricilerinin koyun yetiştiriciliği yaparken yetiştirici birliklerinden faydalanma oranları; Hiç faydalanmayanlar %50.6, kısmen faydalanalar %44.6, yeterli faydalananlar ise %4.8'dir.

Üreticilerin sorunlarını çözebilmeleri ve ürettikleri ürünlerin rekabet edebilmesi için birlikte hareket etmeleri çok önemlidir.

4.1.42. Van'daki koyun işletmelerinin en yüksek harcama kalemi

Tablo 43. Koyun yetiştiriciliği yaparken yıllık masraf göz önüne alındığında en çok harcama yapılan kalem

Girdi Oranları	N	%
Yem	363	84,2
İşçi	28	7,1
İlaç	35	8,7
Genel Toplam	453	100,0

Üreticilerin yıllık masraflarının en büyük kalemini %84.2'lik oranda yem masrafları, %7.1 işçi masrafları ve %8.7 oranında ise ilaç masraflarını kapsadığı belirlenmiştir.

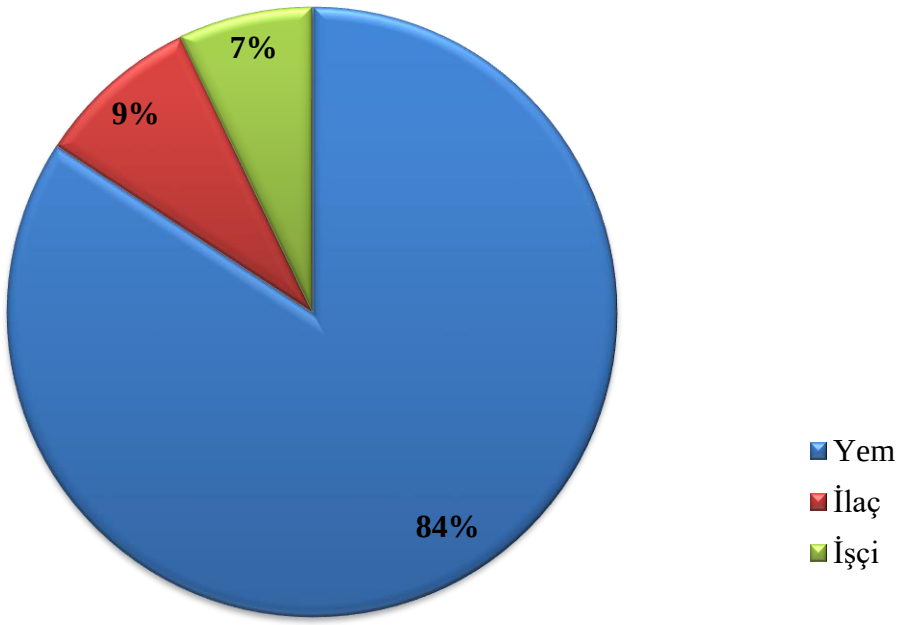

Şekil 12. İşletmede en çok yıl içinde harcama yapılan kalem

4.1.43. Van ilinde koyunculuk işletmelerinin ürünlerini pazarlama yöntemleri

Tablo 44. Koyun yetiştiriciliği ürünlerini pazarlama yöntemleri

Pazarlama Yöntemleri	N	%
Perakende	278	71
Perakendeciye	91	23,1
İhtiyacımı karşılamıyor	23	5,9
Genel Toplam	453	100,0

İşletmede üretilen ürünlerin %71'i perakende satış, %23.1'i perakendeciye satış ve %5.9'lük bir kısmı da kendi ihtiyaçlarını ancak karşıladığı için satış yoluna gitmediklerini belirtmişlerdir.

4.1.44. Anket yapılan işletmelerde satılamayan ürünlerin değerlendirme yöntemi

Tablo 45. Koyun yetiştiriciliği yaparken satılamayan ürünleri değerlendirme yöntemi

Satış Sonu Ürün Değerlendirme Yöntemi	N	%
Ucuza satıyor	196	46,6
Saklıyor	220	52,2
Ürün satmıyorum	5	1,2
Genel Toplam	453	100,0

İşletme sahipleri satamadıkları ürünlerini %52.2'si sakladıklarını, %46.6'lik bir kısmı ise daha ucuza sattıklarını belirtmişlerdir.

4.1.45. Koyunculuk faaliyetlerinin ailenin giderlerini karşılama düzeyi

Tablo 46. Koyun yetiştiriciliğinin ailenin ihtiyaçlarını karşılama durumu

İşletme Gelirlerinin Giderleri Karşılama Düzeyi	N	%
Hiç	76	17,4
Kısmen	315	72,1
Yeterli	46	10,5
Genel Toplam	453	100,0

Ankete katılan koyun yetiştiricilerine "Koyun yetiştiriciliğinin ailenin tüm ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığı" sorusuna katılımcıların %72.1'i kısmen ihtiyaçlarını karşıladığını, %17.4'ü hiç karşılamadığını söylerken, %10.5'i yeteri kadar olduğu cevabını vermiştir.

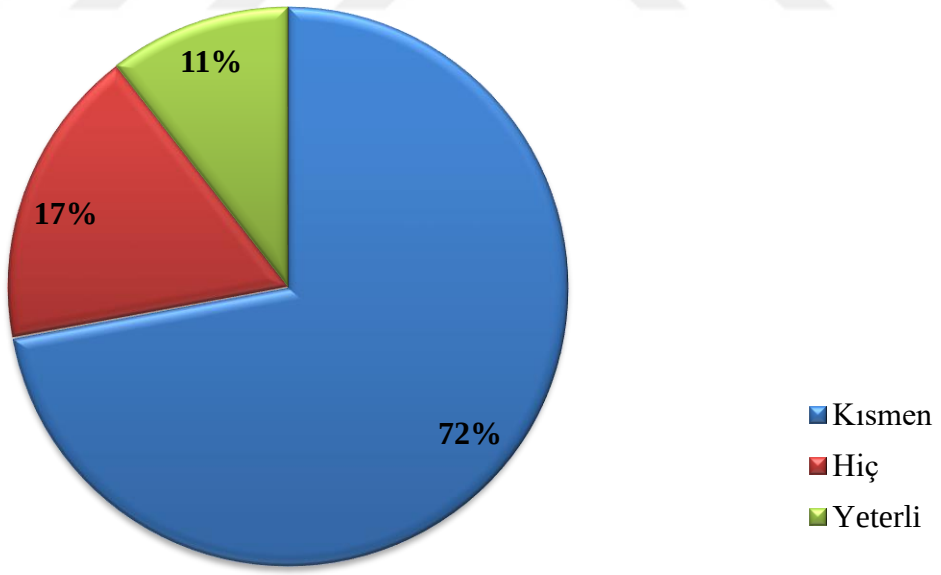

Şekil 13. İşletme sahiplerinin giderlerini karşılama oranı

4.1.46. Van ilinde koyun mevcudunda sayısal değişim

Tablo 47. Van ili koyun işletmelerindeki koyun mevcudundaki değişim

Koyun Mevcudundaki Değişim	N	%
Arttı	104	23,6
Azaldı	304	69,1
Değişmedi	32	7,3
Genel Toplam	453	100,0

İncelenen işletmelerde %69.1 katılımcı koyun sayısının azaldığına inanırken, %23.6'si ise arttığını ve %7.3'ü ise değişmediğini söylemişlerdir.

4.1.47. Van ilinde koyunculuk işletme sahiplerinin koyunun geleceğine bakışı ve düşünceleri

Tablo 48. Van ilinde koyunculuk işletme sahiplerinin koyunun geleceğine bakışı ve düşünceleri

İşletme Sahiplerinin Düşünceleri	N	%
Koyun sayısı artacak	3	1,7
Çoban sıkıntısı artacak	9	5
Koyun sayısı azalıyor	57	31,5
Daha iyiye gidiyor	8	4,5
Yem pahalanıyor	24	13,2
Destekler yetersiz	38	21
Zarar ediyoruz	22	12,1
Meralar korunmalı	6	3,3
İthalat ve kaçakçılıktan olumsuz etkileniyoruz	2	1
Hava koşulları engel	2	1
Diğer	10	5,7
Genel Toplam	453	100,0

Anket yapılan işletme sahipleri; Gelecek "20-40 yılda koyun yetiştiriciliğinde nasıl bir değişiklik bekliyorsunuz, Van'daki koyunculuk ile ilgili ne gibi beklentiniz var'' sorularına %31.5'i koyun sayısının azalacağını, %21'i desteklerin yetersiz olduğunu, %13.2'si yemin pahalı olduğunu ve %12.1'i zarar ettiklerini söylemişlerdir.

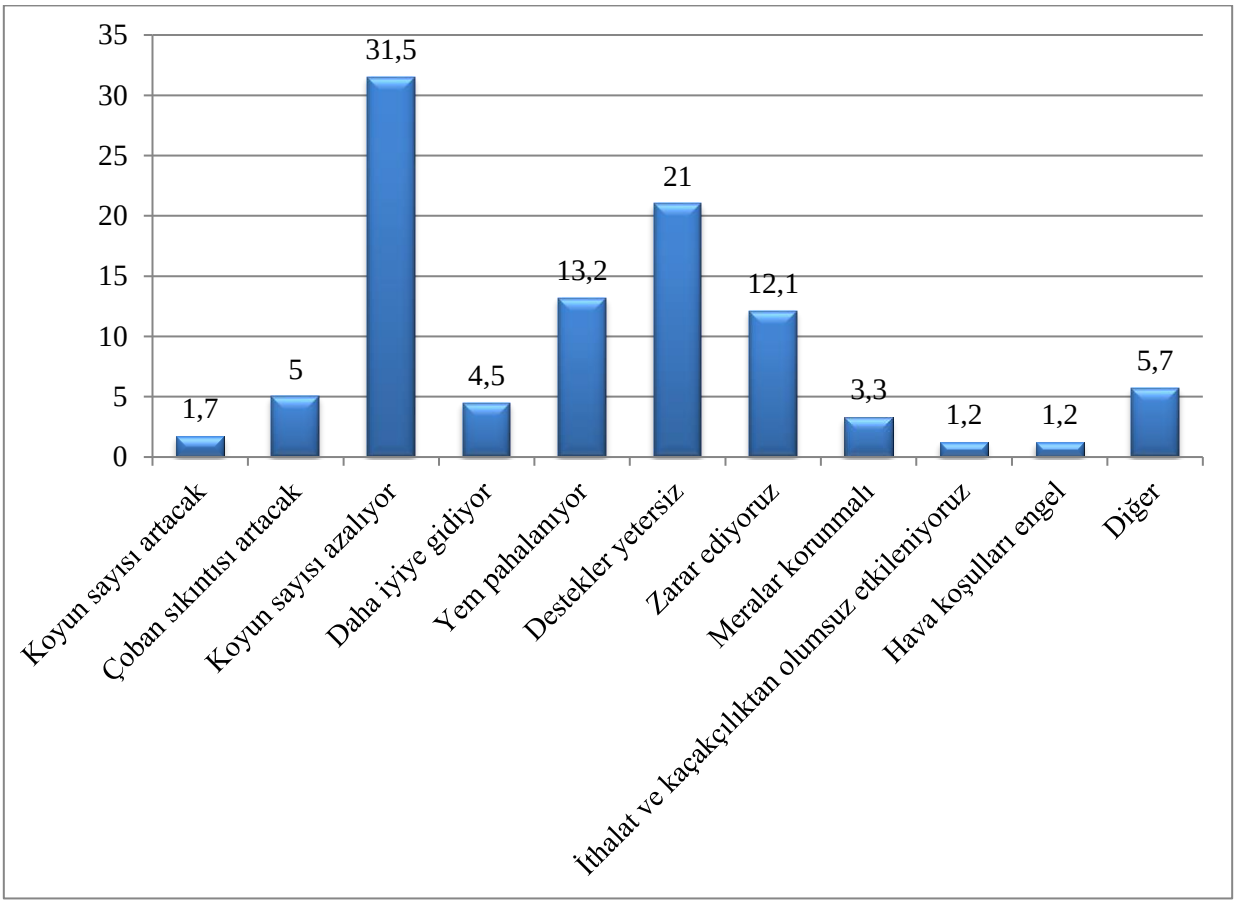

Şekil 14. İşletme sahiplerinin koyunun geleceğine bakışı ve düşünceleri

4.1.48. Van ilinde bulunan işletmelerin barınak özellikleri

Koyun yetiştiricilerine yöneltilen sorular ile barınak yapılarının durumu ortaya konmaya çalışılmıştır. İşletmelerde barınakların % 70.2'sinin kapalı, % 29.8'inin karışık, olduğu görülmüştür (Tablo 17). Buna karşın barınakların yapımında kullanılan malzemelere göre barınakların %44,2'i briket, %32.1'i taş ve %16.5'inin ise kerpiç malzemeden yapıldığı tespit edilmiştir (Tablo 18).

Tablo 49. Van ilinde bulunan küçükbaş hayvan barınaklarının yaşına göre değişimi

Ağılın yaşı (Yıl)	Ağıl özellikleri				
	Taş	Kerpiç	Biriket	Betonarme	Karışık
1-15	25,3%	11,6%	55,2%	7,5%	0,4%
16-25	42,3%	22,0%	31,7%	3,3%	0,8%
26-35	43,8%	28,1%	25,0%	3,1%	0,0%
36-45	44,4%	22,2%	27,8%	5,6%	0,0%
50	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%
77	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%
60	50,0%	0,0%	0,0%	50,0%	0,0%

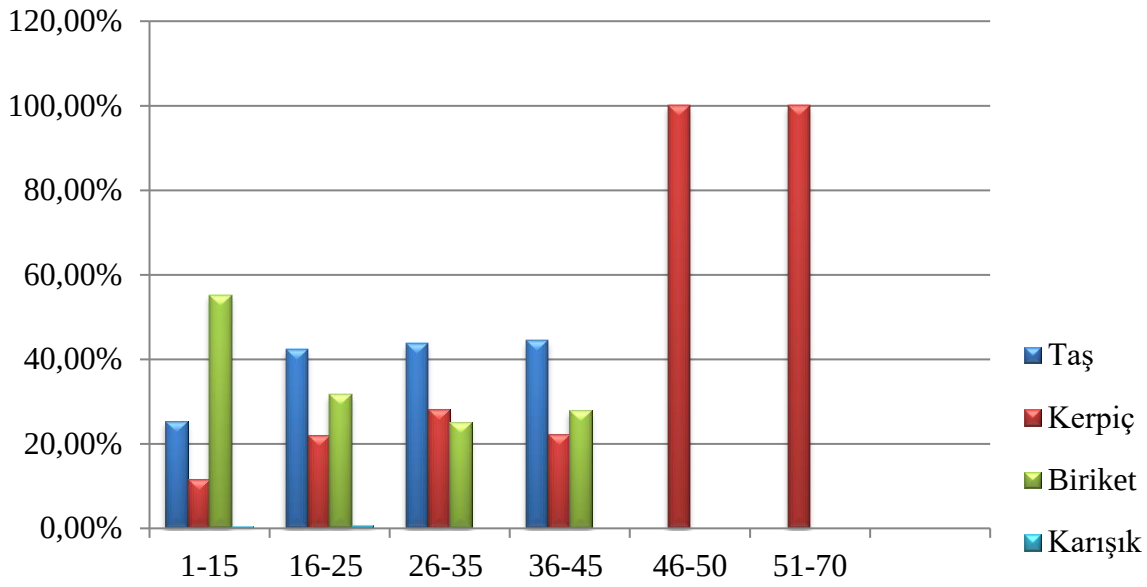

Şekil 15. Van ilinde bulunan koyun barınaklarının yıllara göre değişimi

Van ilinde bulunan küçükbaş hayvan barınaklarının yıllara göre değişimi incelendiğinde (Tablo 49) ağılın yaşı kullanılan yapı malzemesinin türünü etkilemiştir. Kerpiç yapı malzemesinin 50 yıllık ve üsttü yapılarda tek yapı malzemesi olarak kullanıldığı görülmektedir.

2002-2016 yılları arasında yapılan işletmelerin bariz bir şekilde değiştiği buna mukabil eski ve ekonomik ömrünü tamamlamak üzere olan yapıların azaldığı, işletmelerin

yapıları incelendiğinde, büyük oranda betonarme ve modern tekniklerle yapıldığı, orta ve küçük işletmelerin ise kerpiç ve taş duvardan yapılan eski ağıllar olduğu görülmüştür (Tablo 49). Deprem sonrası büyük bir yapısal dönüşüm süreci yaşayan Van'da aynı yapısal dönüşümün koyun barınaklarında da görüldüğü söylenebilir.

4.1.49. Van ilinde bulunan koyunculuk işletmelerinin damızlık temin şekli

Tablo 50. Damızlık hayvan temininde tercih edilen yöntemler (ilçe oranları)

İlçeler	Temin Yöntemi	N	%
Bahçesaray	Sürü içinden	20	87
	Dışarıdan	3	13
Başkale	Sürü içinden	16	84,2
	Dışarıdan	3	15,8
Çaldıran	Sürü içinden	18	69,1
	Dışarıdan	8	30,8
Çatak	Sürü içinden	26	92,9
	Dışarıdan	2	7,1
Edremit	Sürü içinden	11	61,1
	Dışarıdan	7	38,9
Erciş	Sürü içinden	33	86,8
	Dışarıdan	5	13,2
Gevaş	Sürü içinden	10	90,9
	Dışarıdan	1	9,1
Gürpınar	Sürü içinden	32	65,3
	Dışarıdan	17	34,7
İpekyolu	Sürü içinden	36	92,3
	Dışarıdan	3	7,7
Muradiye	Sürü içinden	27	73
	Dışarıdan	10	27
Özalp	Sürü içinden	77	82,8
	Dışarıdan	16	17,2
Saray	Sürü içinden	21	91,3
	Dışarıdan	2	8,7
Tuşba	Sürü içinden	8	80
	Dışarıdan	2	20

Ankete katılan Van ilindeki yetiştiricilerin damızlık hayvan temini Tablo 50 de verilmiştir. Bu sonuçlara göre; işletmelerde damızlık temini ilçelere göre farklılık arz etmektedir. İşletmelerin %65-92,9'u damızlıklarını kendi işletmesinden karşılarken % 7,1 - %38,9'u ise sürü dışından temin şeklinde olduğu tespit edilmiştir.

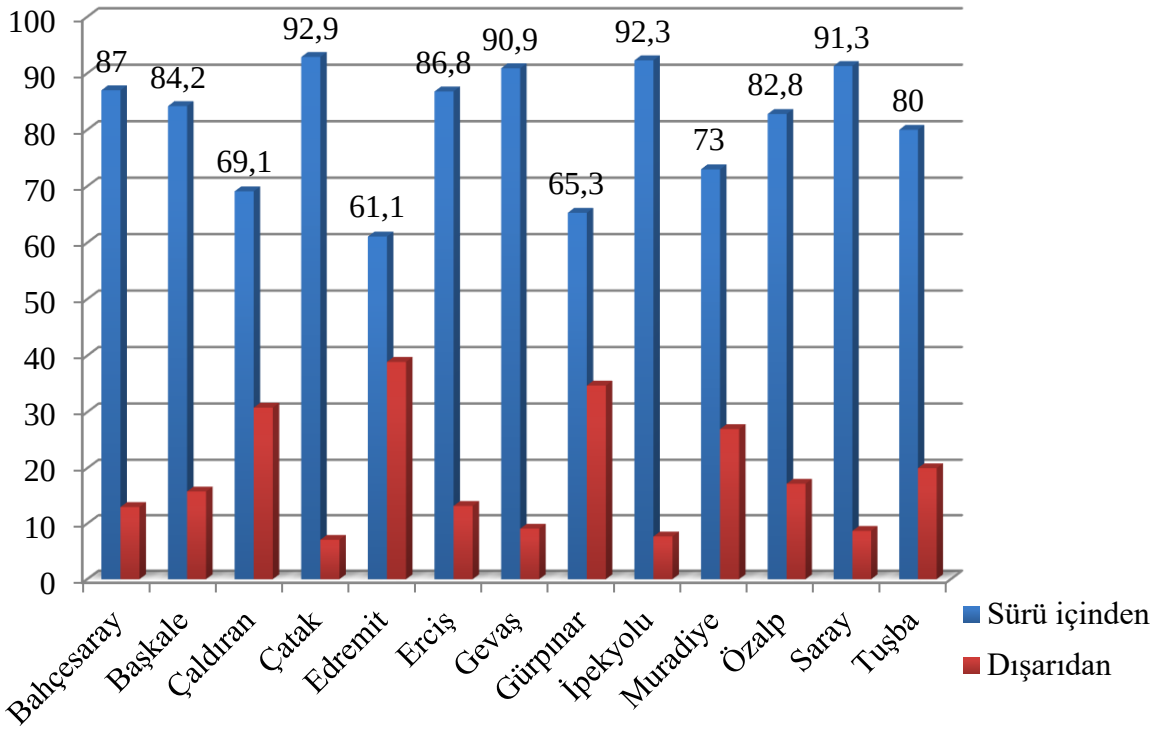

Şekil 16. Damızlık hayvan temininde tercih edilen yöntemler (ilçe oranları)

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Yapılan anket çalışmasında koyun yetiştiriciliği yapan işletme sahiplerinin eğitim düzeyleri incelendiğinde. Van'daki koyun yetiştiricilerinin %52.6'lık bir çoğunlukla ilkokul mezunu, %22.1 okuryazar, %15.3 ortaokul, %8.1 lise ve %1.9 ise üniversite mezunu oldukları tespit edilmiştir. Genelde bu bilgiler değerlendirildiğinde eğitim ortalaması ilkokula tekabül etmektedir. Eğitim her alanda olduğu gibi hayvan yetiştiricileri için de önemlidir. Yetiştiricilerin eğitim ortalamasının yükseltilmesi karlılık ve yetiştiricilik açısından önemli olduğu için bu konuda da çalışmalar yürütülmelidir. Koyuncu ve arkadaşlarının Çanakkale ilinde yapmış oldukları çalışmada lise ve yüksekokul mezunlarının oranını %25 olarak bulurken, Bilginturan ve Ayhan'ın Burdur ilinde yaptığı çalışmada ise % 8.2 şeklinde bulmuşlardır (Koyuncu ve ark., 2006; Bilginturan ve Ayhan, 2009). Araştırma bulguları ve çalışmalardan yola çıkıldığında görülüyor ki Van ilinde koyun yetiştiriciliği yapan işletme sahiplerinin lise ve yüksekokul mezunlarının oranının (%10) Çanakkale gibi batı illeri ile Burdur gibi illerde koyun yetiştiriciliği yapan işletme sahiplerinin eğitim düzeyi arasında bir konuma sahip olduğu gözlemlenmektedir.

Van ilinde koyun yetiştiricisi tarafından tercih edilen bilgi edinme yöntemleri (Tablo 39) incelendiğinde: yetiştiricilerin koyunculuk yaparken bilgiyi %65.1' i gelenek ve göreneğinden, %14.1'i bilgi almadığını, %11.5'i Gıda Tarım İl Müdürlüğü'nden, %9.3'ünün ise koyunculuk ile ilgili bir eğitim aldığı şeklindedir. Ayrıca Yetiştiricilerin koyunculuk yapma nedenleri arasında yer alan baba mesleği %65,1 ile ilk sırada yer alması da manidardır. Eğitim seviyesi toplumun gelişmişlik ölçütleri bakımından mutlaka önem arz ediyor. Eğitim; aile bireylerinin tarımsal bilgiye ulaşma düzeyini, yenilikleri takip etme, çevre ile etkili iletişim kurabilme ve ürünlerini doğru şekilde değerlendirebilme gibi birçok faktörü etkilemektedir.

Araştırmada Van ilinde bulunan işletmelerin nüfus ve işgücü durumuna yönelik yapılan anket çalışmasında; " İşletmede siz dahil kaç kişi çalışıyor " Sorusuna %32.6'sı iki kişi, %28.8'i üç kişi, %20.7'si dört kişi, %9.1'i bir kişi, %8.8'inin beş kişi şeklinde cevap vermiştir (Tablo 10). Yani işletmenin büyüklüğü arttıkça iş gücüne daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Koyunculuk mesleği kırsal bölgelerde daha yaygın olması hasebiyle üretim daha çok aile işletmeleri şeklinde sürdürülmektedir. Bu durum bir bakıma avantaj sayılsa

da işletmenin iş gücüne olan ihtiyacının artması ile eğitim çağındaki çocuklar açısından dezavantaj bir duruma dönüşmektedir. Çünkü işçi olarak yaşı küçük ve eğitim çağı içinde bulunan bireyler işletmede çalıştırılmaktadır. Bu da koyunculuk üretim faaliyetlerinin yoğun olduğu dönem ile eğitim-öğretim süreci arasında zamansal bir çakışmaya sebep olmaktadır. Bu sorunun, olabilecek en hızlı şekilde çözülmesi gerekmektedir. Çocukların eğitim-öğretim hakkı muhafaza edilirken koyunculuk faaliyetlerinin aksamaması için Milli Eğitim Bakanlığı bu konuda çeşitli tedbirler almalıdır. Yetiştiricinin eğitimli olması durumunda daha karlı, daha verimli ve bilinçli üreticiler yetişmesine böylece ülke ekonomisine daha fazla katkı sağlaması mümkün olacaktır.

Van ilinde yapılan çalışmada koyun yetiştiricilerinin koyunculuk tecrübeleri incelendiğinde; 6-15 yıllar arası %30.8, 16-25 yıllar arası %20.6, 36 yıl üstü %19.5, 26-35 yıllar arası %15.5, 5 yıldan daha az tecrübeye sahip koyun yetiştiricilerimiz ise %13.6 olduğu gözlemlenmiştir. Armağan ve Özden tarafından yapılan çalışmada da yetiştiricilerin deneyim süresi ortalama olarak 15,5 yıl olarak bulunmuş (Armağan ve Özden, 2008) ve bu çalışmaya yakın bir sonuç ortaya koymuştur. Şahin ve Yılmaz farklı yıllarda yaptıkları iki ayrı çalışmada Van ilindeki işletme sahiplerinin koyunculuk tecrübelerinin çoğunluğunu sırasıyla 27 ve 22.86 yıl olarak bildirmişlerdir (Şahin ve Yıldırım 2002, Şahin ve Yılmaz 2008).

Yem bitkileri; çayır, mera ve tarla gibi çeşitli alanlardan elde edilmektedir. Yem bitkileri genel olarak otobur hayvanların beslenmeleri için gereksinim duyulan, doğal olarak yetişen veya kültüre alınan bitkiler anlaşılmaktadır. Ülkemizde yem bitkisi dendiğinde yem üretmek amacıyla yalnızca tarla koşullarında kültürü yapılan bitkiler anlaşılmaktadır (Soya ve ark. 1997). Çayır ve meralar hayvancılık için ucuz ve sürdürülebilir yem kaynağı olarak düşünüle gelmiş, geniş çayır meralara sahip olduğu varsayılan Türkiye uzun yıllar bir hayvancılık cenneti olarak nitelenmiştir. Bu hatalı değerlendirme hem meraların daha da kötüleşmesine zemin yaratmış, hem de hayvancılık için olmazsa olmaz değerdeki yem bitkileri üretiminin ihmal edilmesine neden olmuştur (Akman, 2006). Van ilinde bulunan koyunculuk işletmeleri hayvan besleme faaliyetleri açısından incelenmiş. İnceleme sonucunda; yetiştiriciler köylerinin mera alanı olarak yeterli olduğunu söylerken çok az bir kısmı da meranın yetersiz olduğunu söylemektedir. Meralar köylerin ortak mülkiyeti olup yetiştiricilerin %74.3'ü merayı kullandıklarını

%25.7 ise hiç mera kullanmadıklarını ifade etmişlerdir (Tablo 24). Mera kullanım süreleri ise (Tablo 25) %16.4'ü 4 ile 6 hafta, %15.7'si 7 ile 9 hafta, %14.1'i 10 ile 12 hafta ve %31.1'i ise 13 ve üsttü olarak tespit edilmiştir. Dayan, yapmış olduğu Norduz Koyunu yetiştiriciliği ile ilgili çalışmasında; Norduz bölgesinde kış mevsiminin uzun sürmesinden dolayı Aralık, Ocak, Şubat ve Mart aylarında olmak üzere 3-4 ay boyunca hayvanların ağıllarda yemlendiklerini, yem olarak da genellikle yaz döneminde hazırlanan otların (yonca, çayır otu, buğday sapı veya arpa samanı) ve çok az miktarda da kesif yem verildiğini bildirmiştir (Dayan, 2007). Van ilinde koyunların kış bakım beslenmesi Norduz Bölgesine benzerlik göstermektedir. Ayrıca üreticilerin %50.8' i yayla imkânından yararlanırken, yaylanın olmayışı ve yayla kullanımı önündeki engeller nedeniyle %49.2 'sinin yayla kullanmadığı belirlenmiştir (Tablo 26). Yemin temini sorusuna; %43.3 'ü satın alma, %26.2'si kendi imkânları ile %30.5 'i ise hem satın alma hem de kendi imkânları ile olduğunu belirtmişlerdir (Tablo 41). Aslında işletmelerin özellikle kaba yem kısmını kendi kaynaklarından üretebilmeleri maliyetleri düşüreceği gibi karlılığı da artıracaktır. Yaz aylarında işletmeler zayıf meraları bile koyunlar aracılığı ile değerlendirerek ekonomiye kazandırmaktadırlar. Günaydın yaptığı bir çalışmada; yapısı itibarıyla küçükbaş hayvancılık kırsal kesimin önemli gıda ve gelir kaynağı olma niteliğinin yanında, koyunun uyum yeteneği yüksek bir hayvan olması, yem giderlerinin düşük, üreme yeteneğinin yüksek olması, verime geçiş süresinin kısalığı, sermaye ve sabit yatırım giderlerinin göreceli olarak düşük olması, dışa bağımlılığın azlığı ve hayvancılık sektöründe AB'ye karşı rekabetçi olunan bir sektör olması gibi etmenlerin koyunculuğun önemini artırdığını söylemiştir (Günaydın, 2009).

Van ili damızlık hayvan temini Tablo 21 de verilmiştir. Bu sonuçlara göre; işletmeler genel olarak damızlık teminini, %81 oranla kendi işletmesinden karşılarken %19 ile dışarıdan temini yolunu izledikleri tespit edilmiştir. Van ilinde bulunun 13 ilçede bazı farklılıklar olduğu özellikle damızlık koç temininin sürü dışından karşılanması Edremit ilçesinde %38.9, Gürpınar ilçesinde %34.7 ve Çaldıran ilçesinde ise %30.8'e düzeylerine ulaşmıştır (Tablo 50). Karaca ve Arkadaşları, Ağrı, Bitlis, Muş ve Van illerindeki yetiştiricilerin kendi koçlarını kullanma eğiliminde olduklarını belirtmişlerdir (Karaca ve Ark., 1993). Ayrıca Dellal ve Arkadaşları, GAP bölgesindeki iller genellikle koç ve teke katımının büyük oranda yetiştiricinin kendisi tarafından yapıldığını ve serbest sıfat olarak uygulandığını ve ayrıcı işletmelerin damızlık koçu kendi sürülerinden karşıladıklarını

saptamıştır (Dellal ve Ark., 2002). Bu veriler araştırmayı teyit eder mahiyettedir. Yetiştiricinin kendi sürüsünden damızlık materyal kullanıyor oluşu, koyun yetiştiriciliğinin ırkların ıslah edilmesi, üstün verimli ırkların yetiştirilmesi, yerli ırkların ıslah edilmesi konuları açısından engelleyici bir unsur olduğu üzerinde durulması gereken bir durumdur. Üstün verim özelliğe sahip damızlık yetiştiren işletmelerin kurulması bu hayvanların üreticilere ulaştırılmasını teşvik edecek bir politikanın uygulamaya konulmasının yetiştiricilerin damızlık sorununun çözülmesine katkı sağlayacağı söylenebilir. Ayrıca Küresel ısınma yüzünden olumsuz etkilenen farklı bölgelerden getirilen koyun ırkları Van'ın ılımanlaşan ikliminde üreticiler için yeni bir umut teşkil edebilir. Unutulmaması gereken bir gerçek de koyun yetiştiriciliği yalnızca ekonomik değil, sosyolojik, sosyoekonomik ve politik yönleriyle de değerlendirilmesi gereken bir üretim alanıdır.

Türkiye'de hayvancılığın iyileştirilmesi ve ıslah çalışmaları denildiğinde genellikle sığırcılık dikkate alınmıştır. Hem bu anlayış hem de koyunculuğun yapısı, sığıra göre daha kolay görünmesine rağmen koyun ıslahında ciddi bir başarı elde edilmesini engellemiştir. Özellikle melezlemeye yönelik çalışmaların yaygınlık kazanmamasında Türkiye koyun ırklarının büyük çoğunluğunun yağlı kuyruklu olmasının payı olduğu düşünülebilir. Çünkü yağlı kuyruk, hemen tamamı ince kuyruklu olan kültür ırklarının doğal aşımını engellemektedir. Bu durumun olumsuz etkisini azaltmak için yerli koyunların kültür ırklarından gebe bırakılmasında suni tohumlamaya başvurmak gerekmektedir. Ne var ki, bu konuda önemli bir başarı sağlanamamış, 1934 yılında başlatılan Merinosla melezleme çalışmaları ve daha sonraki yıllarda yapılan çalışmalar sonucunda merinos ve melezlerinin payı günümüzde ancak %3-4 seviyesine ulaştırılabilmiştir. Yapay tohumlama çalışmalarından da tamamen vazgeçilmiştir. Merinoslaştırma çabaları sonuçsuz kalınca, 1986 yılında etçi ırkların ithali gündeme gelmiş ve tanınmış etçi ırklardan koç ve koyunlar Türkiye'ye getirilmiştir. Birçok bilimsel çalışmaya da konu olan bu çabaların bu güne kadar yaygın bir etkisi ortaya çıkmamıştır. Bunda, çalışmaların izlenmemesi ve üreticiye bu çalışmaların herhangi bir ürününün, üretiminin sürdürülebileceği koşullar sağlanarak sunulamamasının da payı olduğu düşünülmelidir. Türkiye'de, pek etkili olmasa da, yeni ırk ve tipler geliştirmeye yönelik çabalar devam etmektedir. Elde edilen yeni genotiplerden bir bölümünün, henüz pek yaygınlık kazanmamış olsalar bile gelecekte etkili olacakları beklenmelidir (Akman, 2006).

Ankete katılan işletmelerde; 20 baştan az, 21-40 baş arası, 41-60 baş arası ve 80 üzeri hayvana sahip olan işletmelerin oranı sırasıyla %16.3, %25.4, %23,2 ve %22.9 olarak tespit edilmiştir (Tablo 8).

İşletmelerde çoban köpeği mevcudiyetinin %65,9'luk bir oranda olması; yalnız başına koyun yetiştiriciliği ile ilgisi olmadığı düşünülmektedir. Çünkü mevcut koyun sayısı en yüksek düzeyi 21-40 arasındadır. Yetiştiriciler çoban köpeğini hem korunma hem de sürü gütme amacıyla kullanmaktadırlar. Başka bir çalışmada Van ilindeki koyunculuk işletmelerinde genellikle çobanlar kış ve yaz dönemi çobanları olmak üzere ikiye ayrılmakta, kış döneminde koyunlara aile bireyleri tarafından çobanlık yapılırken, yaz döneminde tüm köy sürüsüne ortak çoban tuttukları belirtilmiştir (Aysan ve Dayan, 2007). Van ilinde yetiştirilen küçükbaş hayvan varlığını yansıtır şekilde ankete katılan işletmelerde yetiştirilen koyun ırkları sırasıyla Akkaraman (%71.8) ve Morkaraman (%21.8) olarak saptanmıştır (Tablo 11). Bir başka benzer çalışmada Karakuş ve Akkol Van ilinde koyun ırkları oranlarını Akkaraman için %57.58, Norduz için %23.21 ve Karakaş için ise %11 şeklinde olduğunu belirtmişlerdir (Karakuş ve Akkol, 2013).

Van ilinde yapılan araştırmada koyun yetiştiricilerinin; "Yetiştirme birliğine üye misiniz" sorusuna %40.1 evet cevabını verirken, (%59.9) hayır cevabını vermiştir (Tablo 3**)**. Buna karşın yetiştirici birliklerinden faydalanma oranları yetiştirme birliklerine üyelikle yaklaşık oranlarda seyrederek şu şekilde olduğu görülmüştür. Hiç faydalanmayanlar %50.6, kısmen faydalananlar %44.6, yeterli faydalananlar ise %4.8'dir **(**Tablo 42). Van'daki yetiştiricilerin tarımsal birliklerin yararları konusunda yeterli bilgilerinin olmamasından kaynaklandığı söylenebilir. Karlı ve Çelik üretici birliklerinin üyelerinin beklentilerini ne ölçüde karşılayabildikleri konusunun çok önemli olduğunu belirtmişlerdir (Karlı ve Çelik, 2003). Üreticiler; geleneksel işbirliği ve yardımlaşma anlayışı içinde, sahip oldukları sorunların çözümüne bir ölçüde yardımcı olmak, bu konulardaki istek ve sorunları ilgili kurum ve kuruluşlara iletmek amacı ile örgütlenme gereğine ihtiyaç duymuşlardır (Yıldırım, 1994). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tarımsal üreticilerin eğitilmesi ve bilgilendirilmesi örgütler aracılığı ile yapılmaktadır. Tarımsal örgütler kırsal alanda yaşam standartlarının arttırılmasında, sahip olunan kaynakların daha iyi değerlendirilmesinde, üreticilerin gelirlerinin arttırılmasında ve tarımsal gelişmenin sağlanmasında önemli araçlardan biridir (İnan ve ark., 2005).

Van ili koyun yetiştiricilerinin %46.2'si işletmelerinde kayıt tutmazken, %37,5'i kayıt tuttuklarını ve %16,3'ü ise kısmen kayıt tuttuklarını belirtmişlerdir (Tablo 20). Ayrıca Van ilinde koyun yetiştiricilerinin destek alma durumları incelendiğinde %50.7 evet destek alıyoruz şeklinde cevap verirken, %49.3'ü hayır destek almıyoruz şeklinde cevap vermişlerdir. Terin ve Çelik Ateş'in yapmış oldukları bir çalışmada tarımsal üretimde bulunan üreticilerin birliklere bakışını ve birliklerden beklentilerini vurgulamışlardır. Araştırma verileri Türkiye'nin doğusunda bulunan Van ilinden toplanmıştır. Bu kapsamda öncelikle üreticilerin sosyoekonomik nitelikleri belirlenmiş ve üreticilerin sosyoekonomik niteliklerinin örgütlenmede etkili olduğu görülmüş. Doğu Anadolu Bölgesindeki yetiştiricilerin birliklere yeteri düzeyde üye olmadıkları dikkatlerden kaçmamıştır. Böylece elde edilen verilerle genelde küçük üreticinin bulunduğu Doğu Anadolu örneği ile üreticilerin örgütlenmeye bakışı, örgütlenmeden beklentileri ve yetiştirici birliklerine üye olma düzeyleri ortaya konulmuştur (Terin ve Çelik, 2010). Yetiştirici birliklerine üye olmanın olumlu katkılar sağlayacağı aşikârdır. Yetiştirici birlikleri vb. ön görülen politikalar üzerinde etkinliğini ileriki süreçlerde hissettirmesi, gelecekte daha iyi uygulamaların oluşmasında etkili olabilir. Bu Türkiye ve Van ili için oldukça önemlidir. Yaygın olan küçük ölçekli işletmelerin hem ürün satışı hem de girdi temininde pazarlık güçleri yetersizdir. Üretici birliklerinin küçük üreticinin satış-pazarlama gücünü artırıcı yönde etkisi inkâr edilemez bir gerçektir. Bu da üretilen ürünün düşük fiyata satılmasına, girdilerin de yüksek fiyattan alınmasında kaçınılmaz bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Üreticilerin sorunlarını çözebilmeleri ve rekabet edebilmeleri, birlikte hareket etmelerine büyük katkı sağlayacaktır. Bugün Türkiye'de hayvansal üretim kapsamında yer alan ve hayvancılığı birinci veya ikinci gelir kaynağı olarak gören on binlerce işletme bulunmaktadır. Bu işletmeler varlıklarını sürdürebilmek için bir yandan kendi olanaklarını zorlarken, diğer yandan başka işletmelerle işbirliği yapmak durumundadırlar. Üretimlerini nitelik ve nicelik bakımından ortalama düzeyin üzerine çıkarmaları halinde diğer işletmeler veya ülkelerle yarışabilir ve bekledikleri geliri elde edebilirler. Kumlu şu şekilde özetlemiştir; bu doğrultuda gerek işletmeler içinde bireylerin, gerekse işletmeler arasında yetiştiricilerin belirli bir sorunu çözmek amacıyla kurdukları işbirliği örgütlenmenin ilk adımıdır (Kumlu, 2002).

Van ilinde koyun işletmecilerinin küçükbaş hayvan yetiştiriciliği hakkındaki genel düşünceleri: yetiştiricilere yöneltilen "Koyunculuğu yapma nedeni" sorusuna katılımcılar

%65.1 baba mesleği, %28.2 ek gelir için sonradan ve %6.7 ise sonradan koyunculuğa başladığı cevabını vermişlerdir (Tablo 16). “Koyun yetiştiriciliğini hangi maksatla yapıyor” sorusuna işletme sahiplerinin görüşleri geçim için zorunlu olarak yaptığı şeklinde olmuştur (Tablo 40). Bir başka çalışmada Aksoy ve Yavuz yetiştiricilerin %52.5'i hayvancılığı ev ihtiyacını karşılamak amacıyla yaparken, %45.8'i ise ticari kazanç sağlamak ve istihdam amacıyla yaptıklarını bildirmişlerdir (Aksoy ve Yavuz, 2008). GAP Bölgesi, İç Anadolu Bölgesi, Van, Tunceli, Tokat, Kastamonu illerinde yapılan çalışmalarda işletmelerin çoğunda koyun yetiştiriciliği geleneksel yapıda ve temel geçim kaynağı olarak sürdürdükleri tespit edilmiştir (Dellal ve ark., 2002; Aysan ve Dayan, 2007; Özdemir, 2009; Durmuş, 2010; Karaman ve ark., 2012; Tüfekçi ve Oflaz, 2013). Buna mukabil katılımcılara yöneltilen “Sizin için koyun yetiştiriciliğinin öncelik durumu” sorusuna %39.8’i birincil, %27.9’u tek geçim kaynağı derken %32.3’ü ise koyun yetiştiriciliğine öncelik durumuna ikincil olarak cevap vermişlerdir (Tablo 30**).** Oysaki katılımcıların %72.1’i kısmen ihtiyaçlarını karşılayabildiğini, %17.4’ü hiç karşılayamadığını belirtirken %10.5’i yeteri kadar olduğu cevabını vermiştir (Tablo 46**)**. Kumlu‘nun 2002 de yapmış olduğu çalışmada; işletmelerin kendi varlığını sürdürmek için kendi olanaklarını zorlarken bir taraftan da diğer işletmeler ile işbirliği yoluna gittikleri gözlenmiştir. İşletmeler ayrıca diğer üretim kollarını bünyelerinde bulundurarak kendi imkânlarını zorlama yoluna gitmişlerdir (Kumlu, 2002).

Katılımcılara yöneltilen “Son 5 yıl içinde koyunculuk gelirlerinizde ne tür değişiklikler oldu” sorusuna %20.5’i arttığını, %25.5 ‘i bazı yıllar arttı, bazı yıllar azaldı derken %51.3’ü son beş yıl içerisinde koyunculuk gelirlerinin azaldığını söylemiştir (Tablo 33). Katılımcıların %84.2’ si “Yıllık masraf göz önüne alındığında en çok harcama yaptığı kalemin ” yem olduğunu söylemiştir. Aynı soruya %8.7’si ilaç olarak cevap vermişlerdir (Tablo 43).

Van ilinde bulunan işletmelerin sürü yönetimi, sağlık ve koruma yöntemleri açısından bulguları incelendiğinde (Tablo 34) %38.2 ‘si Veteriner Hekim hizmeti aldığını , %37.9’u kısmen Veteriner Hekim hizmeti aldığını, %23.9’u hiç Veteriner Hekim hizmeti almadıklarını belirtmiştir. Bu konunun üzerinde önemle durulması gerekmektedir. Van ilindeki yetiştiriciler geçmişe göre koyun hastalıklarının %67.1 oranında arttığını, %32.69 oranında ise günümüze göre artmadığını belirtmişlerdir. Yıllık koyun zayiatının %50.4’ü

1/5, %31.1'i 1/10, %8.1'i 1/15, %7.4'ü 1/25 iken ancak %3'ü 1/20 oranlarında olduğunu bildirmişlerdir. Veteriner Hekim hizmeti alamayanların yâda kısmen alanların oranının %61.8 gibi yüksek bir oranda olması yıllık koyun zayiatını, geçmişe göre koyun hastalıklarının artışını açıklar niteliktedir. Bunun temel sebebi yani üreticilerin Veteriner Hekim hizmeti yeteri kadar almamalarının sebebini %81.4'ü sağlık giderlerinin ucuz olmadığını, %17.5 oranı ise sağlık giderleri için harcama kalemlerinin ucuz olduğunu belirtmeleri açıklayıcı olmuştur.

Van'daki koyunculuk işletmelerinin sahip olduğu barınakların %56.9'ü 1-15 yıllık, %29.4'ü 16-25 yıllık, %8.5'i 26-35 yıllık ve %4.3'ü 36-45 yıllık olduğu anlaşılmış olup, barınakların inşasında %44.2'si biriket, %32.51'i taş ve %16.5'i kerpiç gibi malzemeler kullanılmıştır. Barınakların %70.2'si kapalı, %29.8'nin karışık yapılı barınaklar sahip oldukları belirlenmiştir. Gençcelep ve ark. nın yaptığı bir çalışmada Van da barınakların %98.84'ü kapalı olduğu, ilde karasal iklimin hâkim olması ve hayvan barınaklarının yetersizliği ve bu barınaklarda yetiştirilen koyunlarda şiddetli solunum yolu hastalıklarına neden olduğu bildirilmiştir. Ayrıca yetiştiricilerin edindikleri deneyimlere göre tedavi girişimleri hastalığın kronikleşmesine, genç hayvanlarda büyümenin yavaşlamasına ve verim düşüklüğü ile ciddi boyutlarda ekonomik kayıplara neden olduğu belirtilmiştir. (Gençcelep ve ark., 2001). Ayrıca Karaca ve arkadaşlarının Van merkez ve ilçelere bağlı köylerde yaptıkları çalışmada ağıllarda temel malzeme olarak kerpiç yapının yaygın olduğunu bildirmişlerdir (Karaca ve ark. 1993). Ayrıca Van ilinde yapılan başka bir çalışmada Yıldız Van'da kapalı tip ağılların %14.9'u barınak duvarı yapı malzemesi olarak taş, % 51.8'inde kerpiç, %33.3'ünde briket kullanıldığını; ağıl zemininin %82.7'sinde sert topraktan oluştuğunu, zemininde beton kullananların oranının ise %17.3 olduğunu söylemiştir (Yıldız 2011). Van ili koyun yetiştiriciliği küçük ve orta ölçekli geleneksel bir yapıya sahiptir. Barınakların genel olarak yenilenmesine karşın yetiştiricilik için yetersiz olduğu barınakların son 15 yılda özellikle deprem sonrası bir dönüşüm geçirdiği saptanmıştır. Buna mukabil bu dönüşümün kullanılan malzemenin dönüşümü şeklinde olduğu gözlemlenmiştir. AFAD 'ın deprem sonrası Van'da yapmış olduğu çalışmada ahırlar bazında; 9.602 yıkık/ağır hasarlı, 395 orta hasarlı, 6.692 az hasarlı ve 3.590 hasarsız ahır tespit edilmiştir. Gerçekleştirilen yaklaşık 187 bin hasar tespit incelemesinin genel sonuçlarına bakıldığında; konutların %76'sının, işyerlerinin %79'unun ve ahırların %82'sinin hasar aldığı görülmektedir. Genel hasar oranı ise %77 olarak gerçekleşmiştir.

Diğer bir deyişle incelenen her 100 yapıdan yaklaşık 77'sinin deprem nedeniyle hasar gördüğü anlaşılmakta. Bu oran, depremin yapılar üzerindeki etkisinin ne denli büyük olduğunu ortaya koymaktadır. İncelenen her 100 konutun 76'sının hasar gördüğü, bu sayının işyerleri için yaklaşık 79 ve ahırlar için yaklaşık 82 olduğu görülmektedir. Yıkık veya ağır hasarlı yapıların 36.203'ünü %74 ile konutlar oluşturmaktadır. Konutları %20 ile ahırlar ve %6 ile işyerleri takip etmektedir. Yıkılan/ağır hasar gören yapıların yaklaşık dörtte üçünü konutların oluşturduğu görülmektedir Orta hasarlı yapıların 18.181'ini %81 ile konutlar oluşturmaktadır. Konutları %17 ile işyerleri ve %2 ile ahırlar takip etmektedir. Orta hasarlı yapıların dörtte üçünden fazlasını konutlar ve yaklaşık beşte birini işyerleri oluşturmaktadır (Anonim, 2014).

Türkiye'de koyun yetiştiriciliği; gıda arzının artarak devam etmesi, nüfusun azımsanmayacak büyük bir kısmının istihdamı ve birçok sektörü dolaylı ve doğrudan etkileme niteliğinden dolayı stratejik bir konuma sahiptir. İşletme sahipleri, ürettiğiniz ürünleri kolay satabiliyormusunuz sorusuna %32 'si kolay satıyorum %7.5'i çok kolay satıyorum ve %32.3'ü satamıyorum ve %28.2 'si zorlanıyorum şeklinde cevap vermişlerdir. İşletme sahibinin koyun yetiştiriciliği yapma nedeni incelendiğinde **(**Tablo 40**)** %56.2 aile ihtiyacı, %20 kuzu satmak, %12.3 yapağı ve %11.5 süt satmak olduğu gözlenmiştir. Bu da Van ilindeki koyun yetiştiricilerinin ürettikleri ürünleri kolay satabiliyorken çoğunlukla üretimi aile ihtiyacını karşılamak amacıyla yaptıkları görülmüştür. İşletmenin büyük çoğunluğunun küçük ölçekli oluşu koyun yetiştiriciliğini aile ihtiyaçlarını karşılamak maksatlı oluşundandır. İşletmelerde üretilen ürünlerin %71 perakende satış, %23.1'i perakendeciye satış yoluna gittikleri belirlenmiştir (Tablo 44). Günaydın tarafından mezbaha kayıtları açısından yapılan bir değerlendirmede, Türkiye'nin et üretimine koyun katkısının (%9) dünya ortalamasının (%3.1) 3 kat, süt üretimine koyun katkısının ise (%6.4), dünya ortalamasının (%1.4) 4 katından fazla olduğunu ortaya koymaktadır (Günaydın, 2009). Türkiye'de koyunculuğun et ve süt üretimine olan katkısının Dünya ortalamasının üstünde olduğu düşünüldüğünde Dünya'nın diğer ülkelerine göre koyun üreticiliği ülkemiz açısından daha çok önem arz etmektedir. Çalışmanın yürütüldüğü Van ilinin 13 ilçesindeki anket yapılan işletmelerinde %91 oranında sütlerini kendilerinin işlediği, %4.5'inin kooperatife verdiği, %4.3'ünün ürettiği sütü mandıraya verdiği tespit edilmiştir. Ayrıca bir başka çalışmada koyun sütü, kuzuların beslenmesinde kullanılmakta ve peynir, yağ, yoğurt, ayran vb. yapımında kullanılmaktadır

(Sezenler ve ark., 2016). Güney Marmara Bölgesi, Diyarbakır, Van, Şanlıurfa ve Afyonkarahisar illerindeki koyunculuk işletmelerinden elde edilen sütün %10 – 15'inin işletme içinde tüketildiği, önemli bir kısmının peynir olarak işlendiği, geri kalanının da yoğurt ve tereyağına dönüştürüldükten sonra pazarlandığı belirtilmiştir (Çetin ve Koyuncu, 2000; Araç 2007; Özkan, 2008). Araştırmada koyunculuk işletmelerinde genellikle yapağılarını değerlendirme yöntemlerinin farklılık gösterdiği saptanmıştır. %74.3 oranda üretici kendi ihtiyaçlarını karşılamak için yapağıyı kullandıklarını söylerken, %15.9'u ham satış, %8.9'u değerlendiremediklerini söylemişlerdir. Ayrıca gübreyi değerlendirme şekli olarak da %90.1 ile tezek (Kışın ısınma amaçlı yakıt) olarak kullandıklarını vurgulamışlardır. Van ilinde işletmeler koyun gübresini ağırlıklı olarak ısınma amacıyla kullanırken, %7.2'lik kısmı ise satış yoluyla gelir elde etme şeklinde olduğu belirlenmiştir. İşletme sahipleri satamadıkları ürünleri ise %52.3'ü sakladıklarını, %46.6'lik bir kısmı ise daha ucuza satarak değerlendirdiklerini belirtmişlerdir (Tablo 46).

Van'da koyun yetiştiriciliğinin geliştirilmesi için uygulanan destek programlarının ilin ekonomisine katkı sağlaması. Ayrıca uygulandığı alanlarda toplumda farkındalık oluşmasına ve bu alanda işgücünün yetişmesine de sebep olur. Buna mukabil hayvansal üretimin diğer üretim kolları gibi yüksek risk altında olması ve dış etkenlere duyarlı olması, oluşan olumlu katkıların sürdürülemez bir sonucunu karşımıza çıkarmaktadır. Koyun yetiştiriciliği belirtilen öneminden dolayı kendi başına gelişimi ve ilerlemesi mümkün olmadığı aşikâr iken, geçici politikaların uygulanması ile istenilen seviyede ilerleyememiştir. Yürütülen tarım ve hayvancılık faaliyetleri, üreticinin geleneksel faaliyetini devam ettirme şeklindedir. Tarım ve hayvancılık alanındaki üretimde asıl amaç sadece kendi ihtiyaçlarını karşılamak noktasında yoğunlaştığı müddetçe modern niteliklere sahip sektörel bilincin gelişmesinden söz etmek mümkün değildir. Tarım ve hayvancılık sektöründe üretimin her aşamasında belirli kalite standartlarının bulunması ve bu çerçevede devletin söz konusu piyasada düzenleyici rol oynaması gerekmektedir. Bölge hayvancılık faaliyetleri bu kapsamda değerlendirildiğinde, bunları iktisadi sektör olarak nitelendirmek oldukça güçtür (Akpınar ve ark., 2011).

Van ili koyun yetiştiriciliği gerek ülke hayvancılığından kaynaklanan gerekse yöreye özgü çözüm bekleyen bir takım sorunları bulunmaktadır. Bu çalışmada da görüldüğü gibi koyunculuk işletmeleri koyunculuktan yeterli kazanç sağlayamamaktadır.

Koyunculuk faaliyetlerinin desteklenmesi aynı zamanda bu faaliyetler sonucunda elde edilen ürünlerin arttırılmasını da teşvik etmelidir. Koyun yetiştiriciliğinin en önemli unsuru olan çayır-meralar, Van ilinde iklim özellikleri nedeniyle zayıf kalmakta, aşırı ve bilinçsiz otlatma ile de yeterince fayda sağlayamamaktadır. Göçlerin artması, yaşam standartlarındaki farklılıkların ortaya çıkması gibi sebeplerle zahmetli bir faaliyet olan koyun yetiştiriciliğine ait işlere ilgi duyulmamakta ve ihtiyaç duyulan işgücünün bir kısmı aile dışından temine sebep olmaktadır. Koyunculukta özellikle süt üretimi sürekli ikinci planda bırakılmaktadır. Koyunculukta süt üretiminin de bir ekonomik faaliyet olduğu göz ardı edilmemelidir. Verim kayıpları ve özellikle de kuzu kayıpları en aza indirilmelidir. Bu konuda kaderci bir yaklaşımdan çok çözüme odaklanmalıdır. Koyun yetiştiricilerine yönelik eğitim ve yayım faaliyetleri arttırılmalı, bu faaliyetler yapılırken bölgeye ve şartlara uygun yöntemler kullanılmalıdır. Gerek gıda güvenliği açısından gerekse kırsal alanda istihdam sağlanabilmesi açısından koyunculuğun önemli bir geçim kaynağı olduğu unutulmamalıdır.

Van ve ilçelerinde tespit edilen küçükbaş hayvancılığın başlıca sorunları şöylece sıralanabilir.

1-Üreticilerin en önemli sorunlarından biri olan yem fiyatlarının yüksek olması. Yem bitkileri üretiminde devlet desteğinin arttırılması ve verim arttırıcı uygulamaların sahaya yansıtılması, uygulamadaki eksik ve zayıf yönlerin giderilmesi,

2- Tarım alanlarının sulama sorunu (yem bitkileri üretimindeki problemler).

3- Küçükbaş hayvan yetiştiricilerinin başlıca üretimi olan kuzunun, katma değeri yüksek et veya et ürünleri olarak değerlendirilemeyip canlı hayvan olarak pazara arz edilmesi.

4- Sürülerde koç katım aralığına bağlı olarak yetiştirilen kuzu sürülerindeki kuzular arası yaş farkı dolayısıyla canlı ağırlık ve gelişme farkı olan küçük, kesime uygun olmayan kuzular. Mera dönüşü kuzuların satılmasıyla üretim kayıplarına neden olması.

5- Yetiştirme tekniği ve örgütlenme yetersizliği.

6- Mera kullanımı ve yetersizliği

7- Sürü yönetimi, alternatif olacak koyun ırkları ve biyo güvenlik tedbirleri ile ilgili yetiştiricilerin teorik ve pratik bilgi eksikliğinin olması.

8- Bakıcı ve çoban ihtiyacının karşılanamaması.

9- Sürü sağlığını korumada personel ve hizmetin yeterli olmaması.

10- İldeki küçükbaş hayvan yetiştiricilerinin uygulanan hayvancılık politikalarını yeterli bulmaması.

11- Verilen hibe ve kredilerin küçükbaş hayvancılığın amacı dışındaki yatırımlarda kullanma eğiliminin olması.

12- Küçükbaş hayvan yetiştiricilerinin sosyal statüleri ile ilgili olumsuzluklardan dolayı, genç nüfusun hayvancılığa ilgi duymaması.

13- Son yıllardaki yüksek yem maliyetlerinden dolayı sürü büyüklüklerindeki ciddi azalmalar hatta yetiştiriciliğin terk edilmesi.

14-Sektörün bileşenleri olan, üreticiler ve birlikleri, bakanlık ve teşkilatları, üniversite, AR-GE kurum ve kuruluşları, sanayi kurum ve kuruluşlarının uyumlu ve organize çalışma eksikliklerinin olması.

Yukarda belirlenen sorunların çözümü ile ilgili öneriler şu şekilde özetlenebilir:

Daha önceki yıllarda koyun yetiştiricilerine örnek teşkil eden ve dar gelirli aile çocuklarının bu alanda öğrenimlerini tamamlamalarına imkân veren, bünyesinde çekirdek ve anaç sürü bulunan ve böylece üreticinin ihtiyacı olan damızlık materyalin sağlanmasında öncülük yapan, ayrıca örnek ve ihtisaslı işletmeler özelliğine sahip Van Ziraat Meslek Lisesi gibi oluşumlara yeniden hayat kazandırmak olumlu bir adım olabilir.

Etin pazarlanmasında pazarlama ağlarının kurulması, bu ağların kurulmasında ruhsatlı kesim yerlerinin ve bu yerlerin denetimlerinin arttırılması, et ve süt kurumunun piyasa düzenleme etkinliğinin arttırılması.

Koyun yetiştiriciliğinde büyük önem taşıyan çobanlık meslek olarak benimsenmeli. Toplum nezdinde süregelen bakış açısı nedeniyle çoban mesleğine yönelimin azalması nedeniyle yetiştiriciler çoban bulamama konumuna gelmiştir. İşletmelerin ihtiyacı olan bakıcı ve çoban eğitim kurslarının düzenlenmesi ve sertifikalandırılması ile sertifikalı çoban ve bakıcıların sağlık sigortalarının devlet tarafından desteklenmesi ve bu konudaki mevcut uygulamalar ile çobanlık mesleği özendirilmelidir.

Koyunların otlatılması büyük yoğunlukla köy müşterek meralarında yapılmakta ve meralar ağırlıklı olarak köye yakın yerlerde bulunmaktadır. Bu durum etkin mera kullanımını sağlarken kontrolsüzlüğü de beraberinde getirmiştir. Yem

fiyatlarının üretim üzerindeki baskısı düşünüldüğünde kârlı bir koyun yetiştiriciliği; meranın bakımı, ıslah çalışmaları ve otlatma düzeninin koordinasyonu açısından önemlidir. Ayrıca üreticiye mera yönetiminin kendi lehine kazanç sağlayacağı şeklinde bilgilendirmesinin yapılması önem arz ediyor.

Bölgede koyunculuk faaliyetinin geliştirilmesi için koyunculuk işletmelerine verilen girdi desteğinin arttırılması gerekmektedir. Hibe ve teşviklerin kullandırılmasında üretici seçiminin ilgili kuruluşlar tarafından daha titiz değerlendirilmesi büyük önem arz etmektedir. Yetiştiricilerin teşvikler (nereye, nasıl başvuracakları ve alacakları teşvikler) konusunda periyodik olarak bilgilendirilmesi gerekmektedir. Verilen teşvikler (süt teşvik primi, damızlık hayvan teminindeki teşvik, et teşvik primi, yem bitkileri üretimini teşvik, faiz indirimi, ilaç sübvansiyonu, doğrudan gelir desteği, hayvan başına destek, bazı hastalıklara karşı aşılama desteği, vb.), koyun yetiştiriciliği ve yem bitkileri üretimi konusunda teknik eğitimler verilmesi gereklidir.

Bölgede modern barınakların kurulmasının sağlanması için gerekli tedbirler alınarak bu bağlamda üreticilere örnek teşkil edecek işletmelerin kurulması sağlanmalıdır. Yetiştiriciliğin ağırlıklı olarak küçük işletmeler ve yerleşik yapılması, uygulamaya alınacak politikaların kolay uygulanabilirliğini de olumlu etkilemektedir. Yerleşim yerine yapılacak örnek uygulamaların eğitimi pekiştireceği unutulmamalıdır.

Koyun yetiştiriciliği için gerekli girdilerin daha uygun şartlarda sağlanacağı ve ürünlerin daha kolay pazarlanabileceği kooperatifler kurulması üretici problemlerinin çözümü açısından önemlidir. Bölgede öncü üreticilerin seçilerek kültür ırkı ve melez yetiştiricilikte çekirdek sürülerin kurulması, işletme bazında üretim ekonomisinin değerlendirilmesi, sonuçlarının tabana yayılması ve üretici örgütlerinin daha etkin hale getirilmesi gereklidir.

Bölgedeki sektörle ilgili kuruluşların teknik personelce desteklenmesi, üretici ve kurumlar arasında bilgi akışının güçlenmesine yönelik plan ve programların yapılması, eşgüdümün sağlanması kurum ve kuruluşlara verilecek performans kıstasları ile sahada varlıklarına katkı sağlayacaktır.

Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, yapılacak teknolojik çalışmalarla küçükbaş hayvansal ürünlerin çeşitliliğinin ve kalitesinin artırılıp yeterli tanıtımlarının yapılarak

tüketim arzının arttığı marka ürünler üretmek; böylece bir yandan küçükbaş hayvansal ürünlerin ve yetiştirici gelirlerinin artırılması sağlanırken, bir yandan da ihracat gelirleri ile ülke cari açığı azaltılmasına yardımcı olunacaktır. Yetiştiriciler için yurt içi ve yurt dışı teknik geziler düzenlenerek, üretici bilgi uygulama ve motivasyonlarının artırılması yoluna gidilmelidir.

Hayvan sağlığı ve hastalıklarıyla mücadele, sürü yönetimi ile ilgili mobil eğitim kurslarının düzenlenmesi, koyun keçi birliklerinin işlevlerinin artırılması, profesyonel pazarlama ve üretim yapısının oluşturulması ve tüketicinin güvenini kazanacak uygulamaları yapabilecek statüye kavuşturulması gerekmektedir.

Koyun yetiştiriciliği ile alakalı sektörler, üretici birlikleri, bakanlık ve teşkilatları, Üniversite, AR-GE kurum ve kuruluşları, sanayi kurum ve kuruluşları arasında problemlerin çözümü konusunda işbirliği artırılmalıdır.

Kaçak hayvan ve et girişi yerli üreticinin üzerindeki olumsuz baskıyı artırırken bununla birlikte küpe bazlı desteklerle gerçek üreticiye ulaşılabileceği düşünülmelidir.

Kaba yem temininin sıkıntısı ve yem fiyatlarının üretim üzerindeki olumsuz ters orantısı düşünüldüğünde üreticilerin yayla kullanımının yeterli düzeyde olmadığı gözlemlenmiştir. Üretim noktaları olan ev işletmelerinin uzak olan yaylaya ulaşımlarının iyileştirilmesi, yaylada üretilen ham madenlerin işlem merkezlerine kolay ulaştırılması ve yayla kullanımı önündeki engellerin minimize edilmesinin koyun yetiştiriciliğine olumlu katkı sağlayacağı göz ardı edilmemelidir.

Merada köyde ve yaylada kullanım suyunun yetersizliği üreticilerin üretim şevklerini olumsuz etkilerken su fakiri bir ülke olmamız nedeniyle kırsal kesimin suyun kirletilmesi konusunda etkisinin az olduğu düşünülerek su temini konusunda hayvan yetiştiriciliğine pozitif ayrım yapılmalıdır.

Çalışmanın yapıldığı işletmelerde; kayıtların düzenli tutulmadığı gözlemlenmiş olup, kayıt tutmanın özellikle verimin artırılabilmesi için önemli olduğu davranışının gelişmesi için özendirici tedbirlerin alınması gereklidir. Kaba yem olarak işletmelerin çoğunlukla saman kullandıkları dikkat çekmiştir. Bu da ürün verimliliğini ve kalitesini düşürücü etki yapmaktadır.

Bu çözüm önerilerinin hayata geçirilmesiyle, sahip olunan küçükbaş hayvan varlığı potansiyeline uygun, başta Van İl'i olmak üzere, Türkiye'de genelde hayvancılığın özelde ise küçükbaş hayvancılığın gelişmesine çok önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

ÖZET

GEZİCİ K, Van'da Koyun Yetiştiriciliğinin Genel Yapısı ve Çiftlik Faaliyetleri. Van Y.Y.Ü., Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Zootekni Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van, 2018. Bu çalışmada, Van ilinde faaliyet gösteren koyunculuk işletmelerinin yapısal ve yetiştiricilik özellikleri incelenmiştir. Bu maksatla Van ili ve 13 ilçedeki TÜİK koyun sayısı verileri dikkate alınarak belirlenen 453 adet işletmede koyun yetiştiriciliği yapılan işletmelerin genel yapısı ve çiftlik faaliyetleri uygulamalarına ait soruları içeren anket uygulaması yapılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda yetiştiricilerin ancak %40,1'nin yetiştirici birliklerine üye olduğu, %52,6'lık bir oranda ilkokul mezunu olduğu, koyunculuğu % 56,2 oranda aile ihtiyacını karşılamak için yaptığı, işini severek yapma oranı %72,6, koyunculuk yapma nedenleri arasında yer alan baba mesleği %65,1 ile ilk sırada yer aldığı, bilgi kaynağı olarak %65,1 oranda geleneksel yöntemleri kullandıkları, koyunculuk dışında %58'le tarla tarımı ile uğraştıkları, ürettikleri sütün %91'ni kendilerinin işlediği, yünü kendi ihtiyacı için kullananların oranı %74,8 olduğu, gübreyi yakıt olarak kullananların oranı %90,1, mera kullanımının %74,3, yayla kullanımının %50,8 oranlarda olduğu, giderlerinin %84,2'nin yem olduğu, yetiştiricilerin ancak %38,2 veteriner hizmeti aldığını ve işletmelerde mevcut ağılların %44,2'lik bir oranda briket yapı malzemesinden %56,9'luk bir oranla da 1-15 yıllık yapılardan oluştuğu belirlenmiştir. Koyunculuk mevcut kaynakları değerlendirmek ve bu alanda istihdam oluşturmak bakımından bölge için çok önemli bir alandır, ancak bunun günümüz şartlarına uygun bir yetiştiricilik şekline kavuşturulması gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Van'da koyunculuk, Koyunculuk İşletmeleri, Koyun yetiştiriciliği, Van'da koyunculuğun yapısı

SUMMARY

GEZİCİ K, General Structure and Farm Activities of Sheep Breeding in Van. Van Y.Y.U., Institute of Health Sciences, Department of Animal Science, M.Sc. Thesis, Van, 2018. In this study, the structural and breeding characteristics of sheep farms operating in Van province were examined. For this purpose, a questionnaire including the questions about the general structure of the farms and the practices of the farm activities were conducted in 453 farms determined by Considering the number of sheep in Van and 13 provinces of TUİK. As a result of the research, it was found that only 40.1% of the farmers were members of the farmers' unions, 52.6% of them were primary school graduates, 56.2% of them were in the first place with the job done to meet their family needs, 72.6% liked the job, 65.1% of the father occupation among the causes of sheep raising, 65.1% of them use traditional methods, 58% of them were working with field farming other than sheep breeding, 91% of breeders operate milk itself, 74.8% of those who use wool for their own needs, 90.1% of those who use fertilizer as fuel, 74.3% of the use of pasture, 50.8% of the use of plateau for grazing, 84.2% of the expenditures were feed, only 38.2% of the farmers received veterinary services, 44.2% of sheep pens are made of briquettes, 56.9% of sheep pens were composed of 1-15 year old structures. Sheep is a very important area for the region in terms of assessing the available resources and creating employment in this area, but it needs to be shaped in accordance with today's conditions.

Key words: Sheep in Van, Sheep farming, Sheep breeding, Structure of sheep in Van

KAYNAKLAR

Akman N (2006). Cumhuriyetimizin 100. yılında Türkiye'nin hayvansal üretimi, Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği Yayınları, No: 4, ISBN:975- 94093-3-X" .

Akpınar R, Özsan M ve Taşçı EK (2011). Doğu Anadolu Bölgesi'nde hayvancılık sektörünün rekabet edebilirliğinin analizi, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 5, 9-22.

Aksoy A (2008). Doğu Anadolu hayvancılığının Avrupa Birliğine uyumu ve rekabet edebilirliğinin analizi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum.

Aksoy A ve Yavuz F (2008). Hayvancılık işletmelerinin Avrupa Birliği'ne uyumu ve rekabet edebilirliği, Doğu Anadolu örneği, Tarım Ekonomisi Dergisi, 14 1, 37-45.

Aksoy A ve Yavuz F (2012). Çiftçilerin küçükbaş hayvan yetiştiriciliğini bırakma nedenlerinin analizi, Doğu Anadolu bölgesi örneği, Anadolu Tarım Bilim, Dergisi, 27 2, 76-79.

Anonim (2012). Küçükbaş Hayvancılık Çalıştay Raporu, 8-9 Haziran 2012, Hakkâri, Bölüm 1 21,38 http://www.daka.org.tr/ Erişim tarihi 12.10.2017.

Anonim (2014). Müdahale, iyileştirme ve sosyoekonomik açıdan 2011 Van depremi, https://www.afad.gov.tr/, Erişim tarihi:14.02.2018.

Anonim (2018a). Türkiye'de küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, http://www.zmo.org.tr Erişim tarihi: 15.04.2018.

Anonim (2018b). Türkiye'de küçükbaş hayvancılığın durumu, https://www.tarimdanhaber.com Erişim tarihi: 16.06.2018.

Anonim (2018c). TÜİK hayvancılık istatistikleri, http://www.tuik.gov.tr. Erişim tarihi: 15.04.2018.

Anonim (2018d). Mayıs 2018 HAYGEM Verileri. https://www.tarim.gov.tr/ Erişim tarihi: 19.06.2018.

Anonim (2018e). Türlere göre dünya hayvan varlığı istatistikleri, http://www.fao.org/home/en/ Erişim tarihi 20.06.2018.

Araç B (2007). Diyarbakır ili keçicilik işletmelerinin yapısal özellikleri, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van.

Armağan G ve Özden A (2008). Türkiye'de süt sığırcılığı işletmelerinin tarımsal yayım ihtiyaçları ve üreticilerin örgütlenme ile ilgili düşünceleri, Türkiye 8. Tarım Ekonomisi Kongresi, Gıda Politikası Cildi, 260-270, Bursa.

Aslan S, Bozdoğan Ş, Uzun T ve Gökmen C (2001). Tarım sektöründe hayvancılık ve 50. yılında EBK, Et Balık Kurumu Ürünleri A.Ş. Genel Müdürlüğü, Ankara.

Aysan Dayan Y. (2007). Norduz koyunu yetiştiriciliği yapılan kimi işletmelerin yapısal özellikleri, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van.

Baş Hozman S ve Akçay H (2016). Sivas ili damızlık sığır yetiştiricileri birliğine üye süt sığırcılığı işletmelerinin bazı teknik ve ekonomik özellikleri, Tarım Ekonomisi Dergisi, 22,1, 57-67.

Bilginturan S ve Ayhan V (2009). Burdur ili damızlık koyun ve keçi yetiştiriciler birliği üyesi koyunculuk işletmelerinin yapısal özellikleri ve sorunları üzerine bir araştırma, Hayvansal Üretim 50, 1, 1-8.

Cengiz F, Karaca S, Kor A, Ertuğrul M, Arık IZ ve Gökdal Ö (2015). Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde değişimler ve yeni arayışlar, Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi, 12-16 Ocak, Ankara.

Çetin B ve Koyuncu M (2000). Güney Marmara Bölgesi'nde koyunculuk işletmelerinin yapısal özelliği ve ekonomisi, Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Araştırma ve İncelemeler, No: 22.

Dağıstan E, Koç B, Gül A ve Gül M (2008). Koyunculuk üretim faaliyetinin faktör analizi Orta-Güney Anadolu örneği, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi, 18, 2, 67-77.

Dayan YA (2007). Norduz koyun yetiştiriciliği yapılan kimi işletmelerin yapısal özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, Van.

Dellal G, Eliçin A, Tekel N ve Dellal İ (2002). Gap bölgesinde küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin yapısal özellikleri, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Proje Raporu 2002-1, Temmuz, Ankara.

Durmuş E (2010). Tunceli ilinde hayvancılık, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 20 1, 83-114.

Ertuğrul M, Savaş T, Dellal G, Taşkın T, Koyuncu M, Cengiz F, Dağ B, Koncagül S ve Pehlivan E (2010). Türkiye'de küçükbaş hayvancılığın iyileştirilmesi, Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi, 11-15 Ocak, Ankara.

Gençcelep M, Aslan L, Tütüncü M, Bakır B ve Karaca M (2001). Koyunlarda akciğer hastalıklarının tanısında direkt radyografi ve bronkografi bulgularının değerlendirilmesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 12, 1-2, 10-14.

Günaydın G (2009). Koyun yetiştiriciliğinin ekonomi politiği, Uludağ Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi, 23, 15-32.

İnan İH, Direk M, Başaran B, Birinci S ve Erkmen E (2005). Tarımda Örgütlenme, Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi, 1133-1154, 3-7 Ocak, Ankara.

Karaca O ve Kaymakçı M (1994) Güneydoğu Anadolu'da hayvancılığın geliştirilmesi için kimi öneriler, Hayvansal Üretim Dergisi, 35, 9.

Karaca O, Aşkın Y, Cemal İ ve Çivi A (1996). Doğu Anadolu göreneksel koyun yetiştirme sistemlerinin çağdaş ıslah programları bakımından potansiyelleri, Hayvancılık 96. Ulusal Kongresi, 18-20 Eylül, İzmir 1, 160-167.

Karaca O, Vanlı Y, Kaymakçı M, Altın T ve Kaygısız A (1993). Doğu Anadolu bölgesinde koyun yetiştirmenin sosyolojik, ekonomik ve genetik görünüşü, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Araştırma Fonu 90-ZF-071 No'lu Proje Kesin Sonuç Raporu. 58.

Karakuş F ve Akkol S (2013). Van ili küçükbaş hayvancılık işletmelerinin mevcut durumu ve verimliliği etkileyen sorunların tespiti üzerine bir araştırma, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 18, 1-2.

Karaman S, Ulutaş Z, Şirin E ve Aksoy Y (2012). Tokat yöresindeki ağılların yapısal ve çevre koşulları yönünden durumu ve geliştirme olanakları üzerine bir araştırma, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi, 29 2, 29-41.

Karlı B ve Çelik Y (2003). GAP alanındaki tarım kooperatifleri ve diğer çiftçi örgütlerinin bölge kalkınmasındaki etkinliği, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayın, No: 97, Ankara.

Kaymakçı M, Eliçin A, Tuncel E, Pekel E, Karaca O, Işın F, Taşkın T, Aşkın Y, Emsen H, Özder M, Selçuk E ve Sönmez R. (2000) Türkiye de küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi 2, 17-21 Ocak, Ankara.

Kaymakçı M ve Engindeniz S (2010) Türkiye 'de keçi yetiştiriciliği: sorunlar ve çözümler, Ulusal Keçicilik Kongresi, Bildiriler Kitabı, 1-25, 24-26 Haziran, Çanakkale.

Koca A (2014). Karaman ilinde koyunculuk üretim faaliyetlerine yer veren işletmelerin yapısal analizi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Koyuncu E, Pala A, Savaş T, Konyalı A, Ataşoğlu C, Daş G, Ersoy İ E, Uğur F, Yurtman İ Y ve Yurt HH (2006). Çanakkale koyun ve keçi yetiştiricileri birliği üyesi keçicilik işletmelerinde teknik sorunların belirlenmesi üzerine bir araştırma, Hayvansal Üretim Dergisi, 47, 1, 21-27.

Köroğlu S (2003). Avrupa Birliğinde ve Türkiye'de tarımsal örgütlenme, AT Uzmanlık Tezi, Ankara.

Köseman A ve Şeker İ (2015). Malatya ili sığır, koyun ve keçi yetiştiriciliğinin mevcut durumu, Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimler Veteriner Dergisi, 29, 2, 137-143.

Kumlu S (2002). Hayvancılık örgütleri, Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği Yayınları, Yayın No: 2, Ankara.

Özdemir H (2009). Türkiye'de Ankara keçisi yetiştiriciliğinin yapısal ve yetiştiricilik özellikleri, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Dalı, Doktora Tezi, Ankara.

Özkan İ (2008). Viranşehir ilçesinde geleneksel üretim yapan koyunculuk işletmelerinde elde edilen verilerin değerlendirilmesi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana.

Semerci A ve Çelik AD (2016). Türkiye'de küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin genel durumu, Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi. Dergisi, 21, 182-196.

Sezenler T, Ceyhan A, Yüksel MA, Koncagül S, Soysal D ve Yıldırır M (2016) Influence of Year, Parity and Birth Type on Milk Yield and Milk Components of Bandırma Sheep (German Black Head Mutton x Kıvırcık), Journal of Agrıcultural Sciences, 22, 89-98.

Soya H, Avcıoğlu R ve Geren H (1997). Yem Bitkileri, Hasad Yayıncılık, İstanbul.

Şahin A ve Yıldırım İ (2002). Economic analysis of sheep farms in center district of Van province. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi,12 2, 47-52.

Şahin A ve Yıldırım İ (2002). Koyunculuk işletmelerinde hayvansal üretimin değerlendirme biçimleri üzerine bir araştırma Van ili örneği, V. Tarım Ekonomisi Kongresi, Erzurum.

Şahin K ve Yılmaz İH (2008). Van İli Gürpınar İlçesinde yem bitkileri üretimi ve sorunları üzerine bir araştırma, Tarım Bilimleri Dergisi, 14,1, 16-21.

Şahin K, Yılmaz İH (2008). Van ilinde yem bitkileri tarımı, mera kullanımı ve sosyo ekonomik yapı üzerine bir araştırma, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi 14 4, 414-419.

Tamer B (2014). Yozgat merkez ilçede koyunculuk yapan işletmelerin sosyo-ekonomik yapısı ve üretim maliyetlerinin araştırılması, Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

Terin M ve Çelik Ateş H (2010). Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 47 3, 267-268

Tüfekçi H ve Oflaz M (2013). Kastamonu ili küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin sorunları ve çözüm önerileri, 8. Ulusal Zootekni Kongresi, 5-7 Eylül, 375-380, Çanakkale.

Yerlikaya O ve Karagözlü C (2008). Koyun sütünün beslenmedeki önemi ve teknolojik özellikleri, Süt Dünyası Dergisi, 14, 58-61.

Yıldırım H (1994). Adana ili Seyhan ve Yüreğir ilçelerinde tarım sektöründe mesleki örgütlenme ve sorunları üzerine bir araştırma, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana.

Yıldız A (2011). Van ili merkez ilçede küçükbaş hayvancılık faaliyetleri ve genel sorunlar, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Yılmaz H ve Köknaroğlu H (2007). Avrupa Birliği ortak tarım politikasına uyum sürecinde Türkiye'de izlenen hayvancılık politikalarının değerlendirilmesi, 5.Ulusal Zootekni Kongresi Bildirileri, 5-8 Eylül, Van.

ÖZGEÇMİŞ

Kenan GEZİCİ, 1971 yılında Van'da doğdu. İlköğretim ve liseyi Van'da tamamladı. (1992- 1996) Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Zootekni ve (2010-2015) Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümlerinden mezun oldu. 1997 yılından beri atandığı Van Milli eğitim Müdürlüğünde 5 yıl çeşitli kademelerde kurum idareciliği, 12 yıl sınıf öğretmenliği, 3 yıl Ar-Ge biriminde çalıştı. Halen Van Ölçme Değerlendirme Merkezinde görev yapan Kenan Gezici evli ve 2 kız çocuğu babasıdır.

EKLER

Anket Ek 1

ADI SOYADI :

ANKETİN YAPILDIĞI YER (İL-İLÇE-KÖY) :

İLETİŞİM TEL :

ANKETİN UYGULMA TARİHİ :

VAN'DA KOYUN YETİŞTİRİCİLİĞİNİN GENEL YAPISI VE ÇİFTLİK FAALİYETLERİ

1	Cinsiyetiniz	Erkek	☐	Kadın	☐				
2	Yetiştirme birliğine üye misiniz?	Evet	☐	Hayır	☐	Diğer			
3	İşletme sahibinin eğitim durumu	Okur yazar	☐	İlkokul	☐	Ortaokul	☐	Lise	☐ Ünv.
4	İşletme sahibinin yaş aralığı	15 - 25	☐	26 - 35	☐	36 - 45	☐	46 - 55	☐ 55 üstü
5	İşletme sahibinin koyunculuk tecrübesi(yıl)	< 6	☐	6-15	☐	16 -25	☐	26 - 35	☐ 36 üstü
6	İşini severek yapma durumu	Evet	☐	Kısmen	☐	Hayır	☐	Diğer:	
7	İşletmede büyüklüğü (koyun sayısı)	10 - 20	☐	21 - 40	☐	41 - 60	☐	61 - 80	☐ 80 - üstü
8	Başlangıçtaki koyun sayısı	10 - 20	☐	21 - 40	☐	41 - 60	☐	61 - 80	☐ 80 - üstü
9	İşletme siz dahil kaç kişi çalışıyor	0	☐	1	☐	2	☐	3	☐ 4 -üstü
10	İşletmeni Sahip Olduğu Koyun Irkları	Diğer							
11	İşletme çoban sahipliği var mı?	Evet	☐	Hayır	☐	Aile içinde	☐	Dönemsel	☐ Diğer
12	Çoban maliyetleri arttı mı?	Evet	☐	Hayır	☐	Değişmedi	☐		
13	Aile fertlerinin koyun yetiştiriciliğine katkısı	Var	☐	Kısmen	☐	Yok	☐	Diğer	
14	Aile fertleri neden koyun yetiştiriciliğine ilgisiz	Karlı değil	☐	Ağır iş gücü	☐	Prestiji yok	☐	Diğer	
15	Koyunculuğa başlama nedeni	Baba Mesleği	☐	Ek gelir	☐	Sonradan	☐	Diğer	
16	Ağıl tipi	Açık	☐	Kapalı	☐	Karışık	☐	Diğer	
17	Ağıl özellikleri	Taş	☐	Kerpiç	☐	Biriket	☐	Betonarme	☐ Diğer
18	Ağılın yaşı (yıl)	1- 15	☐	16 - 25	☐	26 - 35	☐	36 -45	☐ Diğer
19	Kayıt tutuyormusunuz?	Tutuyorum	☐	Tutmuyorum	☐	Kısmen	☐	Diğer	
20	Damızlık hayvan temini	Sürü İçinden	☐	Dışarıdan	☐	Diğer			
21	Çoban köpeği mevcudiyeti durumu	Evet	☐	Hayır	☐	Diğer			
22	Gübre değerlendirme şekli	Tezek	☐	Satış	☐	Diğer			
23	Mera kullanımı	Evet	☐	Hayır	☐	Diğer			
24	Mera kullanım süresi (ay)	Hiç	☐	4 - 6 Hafta	☐	7 - 9 hafta	☐	10 - 12 Hafta	☐ 13 üstü
25	Yayla kullanımı	Evet	☐	Hayır	☐	Diğer			
26	Yayla kullanımı önündeki engeller	Diğer							
27	Destek alıp almama durumu	Evet	☐	Hayır	☐	Diğer			

28	Koyunculuk dışında yapılan faaliyetler	Sığırcılık	☐	Bağ bahçe	☐	Tarla tarımı	☐	Diğer:		
29	Sizin için koyun yetiştiriciliğinin öncelik durumu	Birincil	☐	İkincil	☐	Hobi	☐	Tek geçim kaynağı	☐	
30	Sütü değerlendirme şekli	Mandıra	☐	Kendi işleme	☐	Kop. verme	☐	Kendi ihtiyacı	☐	Diğer
31	Yün(yapağı) değerlendirme şekliniz?	Kendi İht.	☐	Ham Satış	☐	Diğer				
32	Son 5 yıl içinde koyunculuk gelirlerinizde ne tür değişiklikler oldu	Artı	☐	Azaldı	☐	Bazı yıl arttı bazı yıl azaldı	☐	Değişmedi	☐	Diğer:
33	Veteriner hekim hizmeti alıp almadığı	Evet	☐	Kısmen	☐	Hayır	☐	Diğer		
34	koyun yetiştiriciliğinde sağlık giderleri ucuz mu?	Evet	☐	Hayır	☐	Diğer				
35	Geçmişe göre koyun hastalıkları daha fazla mı?	Evet	☐	Hayır	☐	Diğer				
36	Yıllık koyununuz zayi oluyor?	1/5	☐	1/10	☐	1/15	☐	1/20	☐	1/25
37	Koyun yetiştiriciliğinde ürettiğiniz ürünleri Kolay satabiliyormusunuz?	Evet	☐	Satamıyorum	☐	Zorlanıyorum	☐	Çok kolay	☐	
38	Koyun yetiştiriciliği yaparken bilgiyi nerden temin ediyorsunuz	Geleneğe	☐	Eğitim almış	☐	Gıda Tarım İl Müdür	☐	Bilgi Almıyorum	☐	Diğer
39	Koyun yetiştiriciliği hangi maksatla yapıyor	Süt Satmak	☐	Kuzu satma	☐	Yapağı	☐	Aile ihtiyacı	☐	Diğer
40	Yemini temin	Satın Alma	☐	Kendi imkânları	☐	Her ikisi	☐	Diğer		
41	Yetiştirici birliklerinden istifade etiyormusunuz	Hiç	☐	Kısmen	☐	Yeterli	☐	Diğer		
42	Yıllık masraf göz önüne alındığında en çok harcama yaptığınız kalem hangisidir	Yem	☐	İşçi	☐	İlaç	☐	Diğer		
43	Ürünlerinizi nasıl pazarlıyorsunuz	Perakende	☐	Perakendeciye	☐	Diğer				
44	Satamadığınız ürünleri ne yapıyorsunuz	Ucuza satıyor	☐	Saklıyor	☐	Diğer				
45	Koyun yetiştiriciliği ile ailenin tüm giderlerini karşılıyor	Hiç	☐	Kısmen	☐	Yeterli	☐	Diğer		
46	Yaşadığınız yerdeki koyun sayısı eskiye göre	Artı	☐	Azaldı	☐	Değişmedi	☐	Diğer		
47	(20-40 yıl) Nasıl bir değişiklik gözlemliyorsunuz Van'daki koyunculuk ile ilgili olarak söylemek istediğiniz var mı?									

Etik Kurul Onay Belgesi **Ek 2**

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
HAYVAN DENEYLERİ YEREL ETİK KURULU
ONAY BELGESİ

YUZUNCU YIL UNIVERSITY (TURKEY)
ANIMAL RESEARCHES LOCAL ETHIC COMMITTEE
APPROVAL CERTIFICATE

Araştırmanın Adı: *Title of the Research*	Van'da Koyun Yetiştiriciliğinin Genel Yapısı ve Çiftlik Faaliyetleri. General Structure of Sheep Raising and Farm Activities in Van.
Araştırıcı(lar) *Investigator(s)*	Yürütücü / *Chief investigator: Doç.Dr. Muğdat YERTÜRK*
	Yardımcı Araştırıcı(lar) / *Co-investigator(s): Zooteknist Kenan GEZİCİ*
Araştırmada kullanılacak hayvanlar / *Animals to be used in the research:*	
Tür / species: Yaş /*Age:*	Sayı / *Numbers:* *yaklaşık 400 adet anket* Cinsiyet / *Sex:*
Araştırmanın Öngörülen Başlama Tarihi / *Proposed Research Starting Date: 01.01.2018*	
Araştırmanın Öngörülen Bitiş Tarihi / *Proposed Research Completion Date:* 16.02.2018	
Dosya no / *File no:*	

Karar:
Yukarıda bilgileri verilen planlanan araştırma projesi için Hayvan Deneyleri Etik Kurul Onayı gerekmemektedir. Tarih:26/12/2017 ; Karar no: 2017/12

Decision:
The proposed research project detailed above does not need Animal Researches Ethic Committee Approval. Date: 26/12/2017 *Decision number:* 2017/12

	BAŞKAN/CHAİR Prof. Dr. Semiha DEDE	
ÜYE Prof. Dr. N. Tuğba BİNGÖL	**ÜYE** Prof. Dr. Sıddık KESKİN	**ÜYE** Prof. Dr. Suphi DENİZ
ÜYE Prof. Dr. Nalan ÖZDAL	**ÜYE** Doç. Dr. Atilla DURMUŞ	**ÜYE** Doç. Dr. Yıldıray BAŞBUĞAN
ÜYE Yrd. Doç. Dr. Ferda KARAKUŞ	**ÜYE** Yrd. Doç. Dr. Oruc ALLAHVERDİYEV	**ÜYE** Yrd. Doç. Dr. Canser Yılmaz DEMİR
ÜYE Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul KANKAYA	**ÜYE** Yrd. Doç. Dr. Hacer ŞAHİN AYDINYURT	**ÜYE** Vet. Hek. İsmail Hakkı BEHÇET
ÜYE Zir. Müh. Kenan YILDIRIMOĞLU		

Tez Orijinallik Raporu **Ek 3**

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
LİSANSÜSTÜ TEZ ORİJİNALLİK RAPORU

Tarih: 24/07/2018

Tez Başlığı / Konusu: ''Van'da Koyun Yetiştiriciliğinin Genel Yapısı Ve Çiftlik Faaliyetleri''

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 72 sayfalık kısmına ilişkin, 24/07/2018 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelcmc uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 18 (On sekiz) dır.
Uygulanan filtreler aşağıda verilmiştir:
- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simgc vc kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
-Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi inceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

24/07/2018
Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Kenan GEZİCİ
Öğrenci No: 159301019
Anabilim Dalı: Zootekni
Programı: Veteriner
Statüsü: Y.Lisans☒ Doktora☐

DANIŞMAN ONAYI
UYGUNDUR

(Unvan, Ad Soyad, İmza)
Doç. Dr. Muğdat YERTÜRK

ENSTİTÜ ONAYI
UYGUNDUR

(Unvan, Ad Soyad, İmza)